

VÝCHODOEVROPSKÁ TRAGEDIE A UKRAJINA

(JEJÍ VÝVOJ A
ŽIVOTNÉ SÍLY)

NÁKLADEM SPOLKU „VŠESVIT“ :: TISKEM FY KOPPE-BELLMANN, SPO-
JENÉ GRAFICKÉ ZÁVODY, AKCIOVÁ SPOL., PRAHA-SMÍCHOV, HUSOVA TŘ.

NAPSAL JAROMÍR NEČAS

PRAHA 1919

Místopředseda
ankla / ústě
17/11/19.
Nar. Shr. pol. v. Konečném
Ing Jaromír Nečas
Užhorod - Stranecká ul. 3.

VÝCHODOEVROPSKÁ
TRAGEDIE
A UKRAJINA
(JEJÍ VÝVOJ A ŽIVOTNÉ SÍLY)

////

NAPSAL
JAROMÍR NEČAS

////

NÁKLADEM SBÍRKY »VŠESVIT«
TISKEM FY KOPPE-BELLMANN, AKC. SP., SMÍCHOV
PRAHA 1919

Tiskem Koppe-Bellmann, akc. spol., Praha-Smíchov..

*Věnuji svoji práci velkému člověku a velkému
Ukrajinci Simonu Petljurovi. Z dalekých Čech po-
sílám mu svůj upřímný a uctivý pozdrav.*

K této práci použito bylo jednak písemných pramenů, jejichž seznam najde čtenář, který se o ukrajinský život a kulturu zajímá, ve výborném bibliografickém časopise „Knyhař“ v Kyjevě (naklad. „Čas“) s podrobným udáním všech nakladatelství, kde možno dotyčné knihy dostat — jednak osobních zkušeností a informací, kterých se mi dostalo u mých ukrajinských známých.

Děkuji upřímně svým milým a váženým ukrajinským přátelům, kteří mi v Čechách i na Ukrajině poskytli tolik dobrých informací, že mi umožnili sepsání knížky, zejména prof. kyjevské polytechniky Hanickému, prof. university v Kamenci Podolském Dru Čajkovskému, zasloužilému politickému a národnímu pracovníku z Poltavštiny Andrejevskému, pomocníku ministra a družstevnímu pracovníku Dru Sergiji Truchlému, místopředsedovi podolského zemstva p. Rekovi, řediteli kyjevského vydavatelského družstva „Čas“ p. Dru Korolivu a svému dobrému kamarádu Romanu Kyrčivu, kyjevskému redaktoru, který mne se vzácnou ochotou v mnohém poučil a naučil mne milovati Ukrajinu ještě víc než dosud, jako Čechům velmi blízkou a spřízněnou zemi.

Jaromír Nečas.

V PRAZE, 20.-VII. 1919.

I. Ukrajnofilství a rusofilství.

Jsem upřímným přítelem Ukrajinců a při tom rusofilem. – Mám rád Rusko i nyní, třebaže bylo zničené, bez faktické moci, třebaž tam nyní není ani obchodu a průmyslu.

Nezapomínejme v tomto okamžiku na své staré rusofilství! Naše rusofilství mělo mnoho slabostí, bylo neujasněné, nevidělo dobře do Ruska a neznalo jeho vnitřních sil a poměrů, ale mělo v sobě přes to vše mnoho dobrého a účelného, bylo často třebaž nerozumné a dětinské, ale bylo vždy čisté a ideální při své instinktivnosti.

České rusofilství bylo jednou ze složek v tom velkém boji, který vedl na konec k našemu plnému osamostatnění. Rusko nás nezklamalo! Zklamali jsme se my sami, protože jsme znali Rusko jen povrchně a protože jsme nepočítali s reálnými poměry a žili stále v ovzduší starých a nemoderních už hesel a frází.

Za českou samostatnost padlo a krvácelo několik milionů příslušníků ruských, pokud se Rusko nerozpadlo, a když nastala v Rusku revoluce, přinesla vlastně osvobození a způsobilá převrat v mnohých evropských státech. Nemožno zapomenout na to, jak jsme začali žít jiným životem a volněji dýchat v starém Rakousku právě vlivem ruské revoluce.

Konečně i to Rusko bolševické se svým extrémním a vražedně sebeobětavým lpěním na marxistických zásadách, které si vykládalo po svém čistě „ruském“ způsobu, přineslo a přinese světu též mnoho poučení, třebaž ve smyslu více negativním, a uspořilo nám snad mnoho z toho, co by se bylo eventuelně odehrálo u nás i jinde.

Nesmíme nikdy zapomínat na to vše, co nám Rusko — to staré i to revoluční — prokázalo, a musíme se obracet i na dále s láskou a sympatiemi ke slovanskému východu. Slovanská politika musí být z důvodů ideálních i praktických jedním z axiomů našeho veřejného života, třebaž musí se počítat i s harmonickým soužitím s druhými neslovanskými národy.

Moderní slovanská politika musí však spočívat na docela jiných základech než za předválečných časů. Nesmí být mezi Slovany národů panujících a utlačovaných, nesmí být mezi

námi imperialismu — železné násilí a mlhavé nejasné fráse o slovanské vzájemnosti, které nás poutaly před wojnou, nahradíme jediné možnou zásadou o právu sebeurčení a úzkým, demokratickým, srdečným přátelstvím.

Tím padnou ovšem naše staré představy o Rusku, padne ten ruský messianismus, jak si jej představovali nejen staří slavjanofilové s pravým zabarvením, ale též ruský messianismus Hercena, Bakunina i Dostojevského.

Každý slovanský kmen musí mít právo žít svým plným životem, cítí-li svoje uvědomění a má-li k tomu dosti životních sil.

Toto právo reklamují pro sebe v poslední době s neobyčejnou houževnatostí a neústupností naši bezprostřední slovanští sousedé, Ukrajinci. Tak chtě-nechtě musíme se zabývat ukrajinským problemem a s tím souvisícími poměry východoslovanskými a to tím více, protože jsme tu bezprostředně zainteresováni i otázkou uherské Rusi.

Před ukrajinským hnutím zavíral násilně oči i neoslavismus a dopouštěl se tím rozhodné chyby. Podpisují do posledního písmena smělá slova univers. prof. J. Bidla z 20. června t. r., který jako starý český slavista miluje Rusko stejně vřele jako ostatní Slované: „My, Čechové, odedávna hlásáme a šíříme myšlenku národního sebeurčení a spravedlivosti i svornosti všech slovanských národů mezi sebou — a to nejen z důvodů utilitaristických, nýbrž z důvodu pravé humanity a pokroku, a nebáli jsme se je předkládati ani reakčním vládám a nacionalistům ruským. Hájili jsme národní práva Poláků v Rusku a pokoušeli jsme se nejednou o smír Rusů s Poláky na zásadě národního sebeurčení a humanity. Že jsme byli předbojníky těchto myšlenek, to nám získávalo sympatie všech Slovanů i mnoha národů neslovanských, a imponovali jsme tím i velikoruským nacionalistům a zpátečníkům. To byl i základ hnutí novoslovanského, jehož však slabou stránkou bylo, že přední jeho představitelé zavírali oči před otázkou ukrajinskou a běloruskou, takže vypadalo navenek jako předbojník velikoruského imperialismu.

Jedině správné stanovisko jest podle mého mínění uznání existence a samostatnosti národa ukrajinského bez výhrad a se všemi praktickými toho důsledky, bez ohledu na další se utváření jeho poměru k Velikorusům. To je také nejspolehlivější cesta k řešení otázky obnovení říše ruské, která jen tehdy bude pro Slované vůbec a pro nás zvláště znamenati mocného souseda a (chceme-li) ochránce, bude-li silná ve svém nitru; a silná ve svém nitru

bude jen tehdy, dovede-li se smířiti se skutečností, že Ukrajinci nejsou totožní s Velikorusy a že jsou samostatný národ a politický celek — čili dovede-li rozřešiti správně a spravedlivě svou národnostní otázku.“

Ve své práci chci právě ukázat na oprávněnost a odůvodněnost slov prof. Bidla, podepřít je skutečnostmi z poslední doby.

Předvedu českému čtenářstvu v hrubých, neúplných rysech novou Ukrajinu, tak jak se na ni dívá Čech, Slovan, a jak se na ni dívá praktický člověk, který klade váhu na fakta, na čísla, na skutečnou životní sílu. — Láska k Slovanstvu diktuje mi tato slova a nutí mě, abych napsal ruským i druhým slovanským politikům: „Dívejte se na vývoj kolem sebe otevřenýma očima. Nepřehlížejte národní a sociální probuzení Ukrajinců, kteří žili dosud vedle Vás nebo pod Vámi jako v zakletí, přesvědčte se, co v Ukrajincích vězí, jaké je jejich jádro a jaký je nynější skutečný stav Ukrajiny a zařídte se dle toho!“ — Novou Ukrajinu chápe těžce člověk stojící stranou. Avšak nynější její stav, vysoká ukrajinská lidová kultura, ukrajinská literatura, vývoj ukrajinského hospodářského života v posledních časech (vysoko stojící družstevnictví a práce v zemstvech (a konečně politické události nejposlednější doby, kdy Ukrajinci odkázáni sami na sebe bijí se a drží statečně jak proti Polákům, tak proti ruským bolševikům, ukazují zřejmě tu velkou sílu, že s ní musíme počítat, že ji musíme respektovat a napomáhat k tomu, aby se uplatnila ve slovanském světě jako člen slovanské rodiny a aby se nemusila obrátit o pomoc jinam, k našim nepřátelům, kteří se o přízeň Ukrajinců velmi pilně ucházejí a snaží se Ukrajince k sobě připoutat.

Počítají při tom, že Ukrajinci nenajdou pochopení u svých slovanských sousedů a že budou přímo nuceni hledat někde jinde oporu. Znaří dobře slovanské slabé stránky i slovanskou psychologii!

Zmařme ty výpočty, pokud nám škodí, dělejme spravedlivou a rozumnou slovanskou politiku.

Češi nemají práva a nemají k tomu ani sil, aby se míchali do vnitřních záležitostí našich východních slovanských sousedů. Ale jejich povinností českou, slovanskou i lidskou je pracovat dle možnosti k tomu, aby nastala shoda mezi Rusy i Ukrajinci, aby se zmírnily protivy na obou stranách a aby došlo k harmonickému soužití obou národů po náležitém poznání a ocenění skutečných sil a snah lidu, jak toho vyžaduje zásada sebeurčení národů i jiná hesla nové doby.

Otázka ukrajinská není jen záležitostí ruskou, ale i slovanskou!

II. Z kulturního života nové Ukrajiny.

1. Ukrajinská literatura.
2. Rozvoj nakladatelských družstev ukrajinských.
3. Ukrajinská lidová kultura a hudba.
4. Divadla na Ukrajině a jejich rozkvět v poslední době.
5. Ukrajinské malířství a sochařské umění.
6. Ukrajinské školství.

1. Ukrajinská literatura.*)

Jazyk národa a jeho literatura je nejlepší, nejjistější známkou národního svérázu a samostatnosti. Není ovšem znakem jediným, ale jedním z prvních kritérií.

Ukrajinci mohou být hrdi na svoji literaturu. Vyrostla za nejtěžších okolností, pronásledována ve školech i v úřadech. Vyrostla z milionových mužických mass, v nichž dříme sice velká utajená síla, ale které jsou přece jen temné a analfabetické (z více jak 80%) k takové výši, že může se směle přiřadit k ostatním slovanským literaturám, a až svět pozná výtvořky ukrajinských spisovatelů z posledních dob (Frankovy, Lešji Ukrajinky, Kocjubynského, Vynnyčenko), zařadí ukrajinskou literaturu nebo aspoň část jejích moderních, mladých autorů do literatury světové.

Osud ukrajinských spisovatelů byl tragický. Není mezi nimi jednoho, který by nebyl těžce trpěl a strádal pro svůj národ. Dvě největší jména ukrajinská, Ševčenkovo a Frankovo, mohou být přímo symbolem mučennictví.

Je téměř neuvěřitelným zjevem, že se v posledních dobách podařilo ještě starorusínským reakcionářům prosadit tu a tam článek v českých novinách, ve kterých negují celý ukrajinský kulturní život a označují ukrajinštinu za pouhou smyšlenku a intriku německou, ukrajinský jazyk pak za umělou fonetiku Wasilkovsko-Smal-Stockou.

*) V této kapitole opakuji některé části ze svých brožur „Ukrajinská otázka“ a „Prosím za jeden slovanský národ“, jejichž první vydání je rozebráno.

Ukrajinský jazyk stojí dnes jako samostatný, ruštině ovšem blízký, ale přece jenom úplně samostatný s bohatou literaturou i kulturou. Jeho samostatnost přiznala sama Petrohradská akademie nauk v památném spise „Ob otměně stěsněníj maloruskaho narěčija“ z r. 1905, ve kterém výslovně protestuje proti pronásledování jazyka maloruského (ukrajinského) a uznává odlišnost jazyka velkoruského a ukrajinského a žádá, aby zrušeno bylo censurování spisů psaných ukrajinsky.

Předseda „Moskevské společnosti slovanské kultury“, výborný slovanský jazykozpytec Th. E. Korš, hájil též v r. 1911, docela rozhodně názor, že Ukrajinci jsou svou literaturou a národním svérázem docela odlišní od Velkorusů a že tedy Rusko musí změnit svoji politiku všeruskou v politiku slovanskou, uznávající též právo Ukrajinců na život.

Je ovšem pravda, že před tisíci lety užívalo se v Kijevě i Moskvě téměř jednoho spisovného jazyka. Ale to nebyl ani jazyk ruský, ani jazyk maloruský (ukrajinský), nýbrž z Bulharska přinešený, mrtvý, staroslovanský církevní jazyk, který se potom vyvíjel samostatně v Rusku i na Ukrajině a který ovšem zněl v ústech prvního velkého ruského spisovatele Puškina docela jinak než v ústech prvního význačného ukrajinského spisovatele Kotljarevského.*)

Puškin psal spisovnou ruštinou, Kotljarevskyj pak už v r. 1798 užíval lidového jazyka ukrajinského. V téže době, kdy čeští buditelé začali křísit český národ — tedy před 120 lety — začíná též ukrajinské literární probuzení.

A dnes mohou se Ukrajinci vykázat velkou a mocnou literaturou (většinou ovšem literaturou krásnou), která je nejen jazykem, ale zejména duchem úplně ukrajinská a samostatná.

V ukrajinské literatuře není možný ani typ Tolstého s asketickým, utopickým evangeliem dobra a heslem „Neodporuj zlu násilím“, není v ní možný a nevyskytuje se v ní ani Oblomov ani bratři Karamazovi, není v ní možný ani Arcybašev. Jen z daleka, hodně z daleka upomíná Vynnyčenko v některých svých pracích na Gorkého.

Ruská literatura, největší a nejkrásnější ze světových literatur, je svým rázem, svou duší úplně odlišná od litera-

*) V 16. a 17. století mohou se Ukrajinci vykázat významnými kulturními spolky a školmi, z nichž zvláště jako vzor ostatním státům sloužila Lvovská „Škola stavropigianského bratrstva“ a „Kyjevská akademie“ rázu západoevropského. V 2. polovici 16. a začátkem 17. století prodělávala tedy Ukrajina svoje první literární vzkříšení, které však po smlouvě perejaslavské bylo úplně udušeno a ozvalo se až v r. 1798.

tury ukrajinské, do níž našly více vstupu vlivy západoevropské a která je — jako celý ukrajinský veřejný a politický život — proti ruské literatuře střízlivější, národnější a veselejší. Nenalézáme v ní toho ponuře filosofického tónu, jakým se vyznačují veliké a hluboké tvory ruské. V mnohém blíží se ukraj. literatura spíše liter. české než ruské.

Protože Ukrajinci byli národnostně utiskováni (v Rusku byli jazykově a národnostně až do revoluce utiskováni daleko hůř než Češi v Rakousku), ozývá se v pracích ukrajinských spisovatelů téměř vždy velký protest proti národnímu i sociálnímu útisku. Ukrajinští spisovatelé snaží se vyvést temný mužický lid z poroby k světlu, udělat z „mužíka“ člověka a činí tak živou mluvou lidu, která mluví jediné k srdci prostého člověka a může ho probudit ke kulturnějšímu životu.

* * *

Když se schylovalo 18. století ke konci, stál ukrajinský národ na kraji záhuby. Jazyk jeho byl zahánán ze škol, úřadů, vyloučen ze všeho veřejného života, v kruzích vzdělanců hovořilo se jen rusky a polsky.

Jenom v chudých selských chatách, u ujařmeného lidu, udržela se — jako kdysi u nás v Čechách — rodná mluva, rodná píseň, národní zvyky a obyčeje.

Do doby největšího úpadku ukrajinství spadá vystoupení lidového spisovatele a filosofa Skorovody, který při svých toulkách po Ukrajině přednášel písně a bajky, namířené proti pánům a boháčům. Udeřil tím na lidovou strunu. Mnoho z jeho písní zachovalo se až do dnes. Tak mluvily lidu do duše.

Počátek ukrajinského písemnictví znamená Kotljarevského „Eneida“, vydaná r. 1798 v Petrohradě, první dílo, psané čistou ukrajinštinou. „Eneida“, dýšící láskou k rodnému jazyku a lidovým obyčejům, rozšířila se po celé Ukrajině a dočkala se brzy trojího vydání.

Poltavské zemstvo uctilo památku Kotljarevského, zakladatele písemnictví ukrajinského, v letech 1894—8 postavením pomníku s nápisem:

„Budeš, baťku, panuvaty,
poky žyvuč ljudy,
poky sonce z neba sjaje,
Tebe nezabuduť.

Ivan Kotljarevskyj, peršyj ukrajinskyj narodnyj poet. Rodyvšja roku Božoho 1769, spočyv 1838.“

Láska Kotljarevského k rodnému jazyku, národním selským zvykům a obyčejům zračí se též v první operetě ukrajinské

„Natalce Poltavce“, uvedené na scénu v Poltavě r. 1819. „Natalka Poltavka“ hrála velkou úlohu v historii ukrajinského divadla, udržela se celých sto let na jeho repertoiru a náleží do dnes k nejoblíbenějším divadelním kusům pro živý dramatický spád, znamenitě líčené typy a krásný jazyk. Byla přeložena i do druhých jazyků slovanských a hrála se také na velkoruských divadlech.

* * *

Otcem národa ukrajinského, jeho vlastním buditelem a největším spisovatelem je Taras Ševčenko, jehož „Kobzar“ a „Hajdamáci“, vytištěné v čtyřicátých letech minulého století, rozletěly se jako blesk po celé Ukrajině a zajistily Ševčenkovi slávu nesmrtelného genia.

Ševčenko je ukrajinský Hus, Komenský a Svatopluk Čech v jedné osobě, čistá, za lid trpící postava, vychovatel národa a slavný spisovatel.

Před 4 roky slavila se památka stoletých narozenin Ševčenkových a rozepsaly se o něm noviny všech národů.

Dětská léta prožil Ševčenko v bídě. V 11 letech osířel úplně a trávil potom mladá léta jako syn nevolníka v panské službě. V r. 1838 vykoupili Ševčenka na svobodu za 2500 rublů vzácní lidé, kteří poznali jeho malířské nadání a duševní bystrost. Mezi jeho vysvoboditeli byl i ruský poet Žukovskij.

Ševčenko odchází do Petrohradu, učí se v Akademii krásných umění malířství a skládá při tom v roku 1840 svého „Kobzara“, v r. 1841 „Hajdamáky“. V r. 44. dokončil Ševčenko studia a odchází s diplomem na Ukrajinu. Tou dobou je už známým a slavným po Ukrajině.

Burcoval svými písněmi národ, volal ho k boji za svobodu Ukrajiny, hřimal proti útisku, proti nevolnictví, proti udržování národa v temnotě a slova jeho — prostá a mocná — čítána inteligenty a rozuměli jim i v nejchudších chatách.

30letý Ševčenko zakládá s prof. university kyjevské Kostomarovem, všestranným spisovatelem Kulišem a ještě několika mladými nadšenými lidmi bratrstvo „Kyryla a Metodija“, jehož působení a cíl popisuje prof. Hruševskij slovy:

„Nazvali je bratrstvem „Kyryla i Metodija“, prvních učitelů slovanských, kteří přinesli na Ukrajinu literaturu, osvětu i slovo Kristovo. Snažili se dosíci toho, aby nebylo nevole mezi lidmi, aby zrušeno bylo poddanství tak, aby jedni lidé nebyli otroky druhých.

Aby nežili jedni lehce a druzí v těžké práci, aby nebylo rozdílu mezi mužíky a pány nebo kupci, aby měli všichni stejná práva.

Aby každá víra a národnost byla svobodna, aby každý člověk mohl věřit tak, jak sám chce a nebyl nucen ani k pravoslaví ani ke katolictví.

Aby bylo volno tisknout všechny knihy a časopisy bez pronásledování vrchností, aby nebylo možno trestat lid za to, když vyslovuje svoje myšlenky a je mezi lidem šíří.

Aby každý národ slovanský, mezi nimi i ukrajinský, živ byl samostatně, dle své vůle, pod svojí vládou; aby vláda byla volena dle přání lidu; aby nevládl a nepanoval jeden národ nad druhým, ale aby žil každý svobodně, aby žily národy toliko v bratrském svazu mezi sebou, společnými silami si pomáhaly a bránily.“

Ševčenko propagoval tedy už před více jak 70 lety ve svém bratrstvu největší ideály dneška: „Sebeurčení národů a ligu národů“. To, co hlásá dnes Wilson v době světové války, bylo na programu Ševčenkově před r. 1848.

Caristická vláda učinila konec všem ideálům, zavřela „Bratrstvo“ v r. 1847 a členy jeho, „bratčiky“, uvrhla do vězení. Mezi jinými i Kostomarova, Kuliše a Ševčenko.

Deset let trávil Ševčenko ve vyhnanství, v těžkých žalářích, nedovoleno mu ani psát po ukrajinsky, ani malovat. Zaslouhou hrabat Tolstých dostává se mu v r. 1857 amnestie. Ševčenko vrací se z vyhnanství.

Žije však od té doby většinou v Petrohradě a umírá tu v r. 1861.

Tělo Ševčenkovo přeneseno na Ukrajinu a pochováno v Kanevi, nad Dněprem, o kterém Ševčenko tolik básnil, a zbudována mu mohyla, ku které putují nyní každoročně tisíce Ukrajinců.

Ševčenko, týraný a slavený, typický představitel svého mučeného, deptaného národa, odpočívá uprostřed své Ukrajiny; jeho slova však žijí a budou žít tak dlouho, jak Ukrajinci sami.

* * *

Ševčenko, který ukrajinský jazyk přivedl do světové literatury a miloval Ukrajinu nade vše, nebyl nepřítelem Rusů a Poláků. Byl pouze velkým nepřítelem útisku, obracel se proti carismu a despotismu v Rusku a proti šlechtě, bureaukratům a jezuitům v Polsce. Své upřímné slovanské smýšlení vyjádřil v poslání našemu Šafaříkovi ve své překrásné odě na Husa:

„Slavaž Tobi, Šafaryku,
vo viky i viky,
ščo zviv jesy v odno more
slavjanškiji riky.

Pryvytaj že v svojij slavi
 i moju ubohu
 leptu, dumu nemudruju
 pro Čecha švjatoho,
 velykoho mučenyka,
 pro slavného Husa!
 Pryjmy otče! A ja nyškom
 Bohu pomolu šja,
 ščob usi Slavjane staly
 dobrymy bratamy
 i synamy sonća pravdy
 i jeretykamy,
 Ottakymy, jak konstanckyj
 jeretyk velykij!

(viky = věky, ščo zviv-jesy = že jsi svedl, riky = řeky, leptu = mou hřivnu, nyškom = tiše, ščob = aby, sonća = slunce, jeretykami = kacíři).

Tato oda byla už dvakrát přeložena do češtiny. Druhé vydání ve výborném překladě Tichého vyšlo k Husově oslavě letošního roku se znamenitou předmluvou prof. Smal-Stockého, ukrajinského filologa a kyjevského akademika.

Lásku k rodné zemi, k Ukrajině, k její minulosti a víru v její budoucnost vyzpíval Ševčenko v tisících dumkách a písních, jež probudily už u velké části lidu národní uvědomění...

Sta a sta Ševčenkových písní znárodnělo, mnoho bylo jich zpracováno hudebně.

Vyplní-li se to, co hlásal Ševčenko, a budou-li se podle toho řídit Slované, dojde skutečně k tomu ideálu slovanské vzájemnosti, jehož si přeje každé české srdce, ať už náleží sociálnímu demokratu nebo konservativci, a každý rozumný demokratický Rus, a ovšem i každý Ukrajinec. — Porozumět Ševčenkovi znamená porozumět i ukrajinství.

* * *

V posledních letech života Ševčenkova a po jeho smrti stává se Petrohrad střediskem ukrajinského duševního života. Spisovatelé ukrajinští soustřeďují se tu kolem literárně naučného měsíčníku „Osnova“, do kterého psal před svou smrtí také Ševčenko. Buditelé Bilozerškyj, Kostomariv, Kuliš, známá spisovatelka Marko Vovčok (pseudonym) a v němž spolupracovali jiní vynikající ukrajinští spisovatelé: Storoženko, Rudanškyj, Nis, Hlibov, Lazarevškyj, Kucharenko, Konyšskyj a poprvé vystoupili Rylškýj a Antonovyč.

Po prvních velkých úspěších „Osnova“ upadá a zaniká v r. 1862, protože — jak praví Barviňskyj — „poesie bujných větrů, stepních mohyl, čumáků, černobrvých děvčat, zezul a slavíků nebudila už zájmu v době, kdy se přemýšlelo o probuzení lidu, o svobodě a blahobytu národa.“ Vidíme, že vývojové fáse literatury ukrajinské i české mají mnoho podobností.

Po úpadku „Osnovy“ přenáší se ukrajinský literární ruch do Haliče. Zarevyč a Wolodymyr Šaškevyč (syn Markijana) vydávají literární týdeník „Večernice“, po zaniknutí jejím vychází Klymkovyčův politický list „Meta“, později „Niva“, „Rusalka“ a list „Pravda“. „Pravda“ stává se hlavním listem také ruských Ukrajinců. Píší do ní Kuliš, Navrockyj, Ohonovskýj, Barvinickýj, Konyšskyj, Staryckyj a Levickyj-Nečuj.

V desetiletí 1860—70 proniknuty jsou listy a literatura haličská silným národním duchem.

V r. 1873 stává se Kyjev centrem duševního života. Organizátorem vědecké práce stal se prof. Antonovyč, vedle něho vynikli Drahomanov, Rusov, Lonačevskyj, M. Lysenko, Michalčuk, Vovk (zesnulý před rokem), Žiteckyj, Čubyňskyj a jiní. Tato vědecká práce v oboru ukrajinoznalství byla seskupena kolem kyjevského oddělení Ruské zeměpisné společnosti. — Právě v okamžiku, kdy měl vyjítí třetí svazek „Zapisok“ (souhrn přírodopisných, ethnografických a jiných vědeckých prací), a kdy chystal se Maxymovyč vydati soubornou historii Ukrajiny, vyšel osudný carský květnový úkaz z r. 1876, kterým zapovězeno ukrajinsky psát, vydávat ukrajinské knihy, jazyk ukrajinský vyloučen ze škol, z církve, z úřadů a celého veřejného života. Byl to strašný, nelidský „úkaz“.

Tak udusil brutální carismus ukrajinský život a zadržel svým hrozným bureaukratickým aparátem vývoj na 30 let.

Po carském úkazu umlkli ovšem ukrajinští spisovatelé a buditelé na Rusi. Řada jich odešla jako emigranti za hranice, do Haliče, do Švýcar a jinam, aby odtud působila a křísila lid.

K největším emigrantům ukrajinským, kteří působili tak jako kdysi naši emigranti, když byli nuceni pro svoje náboženství a přesvědčení opustit vlast, náleží **Mychajlo Drahomanov**, největší duch Ukrajiny v sedmdesátých a osmdesátých letech, znamenitý učenec a publicista, profesor university kyjevské a později university v Sofii.

Život jeho byl těžký a hořký tak jako život všech opravdu velkých Ukrajinců. R. 1876 musil opustit svou vlast, protože jeho myšlenky byly tehdejší carské vládě příliš nebezpečny a dýchaly již revolučním duchem.

Odchází jako emigrant do Ženevy a řídí odtud ukrajinský

duševní život, stává se otcem radikální strany a vychovatelem mladé generace ukrajinské, zejména Ivana Franka.

Drahomanov přejal odkaz všeslovanského bratrstva Cyrilo-methodějského o svazu slovanských národů a staví jako demokratický člověk s evropským rozhledem zásady bratrstva na hlubší základ, zabýval se hojně sociálními problémy a otevřel v každém směru Ukrajincům „okno do Evropy“. Snaží se zvláště očistit Halič od počínajícího již „austrorutenství“, od rakušácké a neslovanské zpátečnické politiky haličských ukrajinských vůdců.

Drahomanov řešil již před 40 lety problem ukrajinství se stanoviska všelidského. Viděl před sebou 25timilionovou massu ukrajinských mužiků, šlapanou a temnou, ovládanou několika miliony ruského a polského úřednictva a městského obyvatelstva. Města, úředníci, statkáři, popi a židi úplně ruští nebo polští — a jen ty velké masy na venkově ukrajinské.

Drahomanov viděl dvojí způsob řešení:

Buď nechat mužiky pod dosavadní správou a zachovat jednotu státní i jazykovou, rusifikovat úplně Ukrajinu, což však bude mít za následek, že lid zůstane i dále v temnotě a bude bídne vegetovat, protože není vzděláván v mateřské řeči — cizí řeči se nedá žádný národ vychovávat, i když to je řeč příbuzného národa. Uchování ruského rázu na Ukrajině znamená uchování konservativního pořádku a činí z Ukrajiny mrtvou zemi a z jejího bohatství mrtvý kapitál.

Anebo zavedení ukrajinského jazyka jakožto živého a národního, čímž docílí se nejsnáze probuzení nevědomých mass, a z ukrajinského lidu stane se pak opravdu platný člen slovanské i světové rodiny. Drahomanov rozhodl se se vši určitostí pro starou zásadu Komenského: pro výchovu národa v mateřském jazyku.

Píše o tom v listě k akademické lvovské mládeži: „Když nechceme oddělovat inteligenci od lidu a zavádět kastovnictví, když nechceme odsuzovat duševní práci a literární tvorbu k mrtvosti a nedostatku původnosti, jsme povinni vyslovovat svoje myšlenky hotovou už mluvou národa, mluvou „chlopů“. Otázka ta týká se však nejen mluvy samé, ale celého směru kultury a činnosti vzdělaných vrstev.“

„Ukrajínština — to není pouze literatura v národní mluvě t. j. mluvě většiny obyvatel. Ukrajínština značí předání světové civilisace lidu a pro inteligenci značí morální, politickou a sociálně-ekonomickou práci s cílem odvrátit od národa temnotu, nemorálnost a sobeckost...“

Drahomanov byl hlasatelem myšlenky spojení všech ukrajinských zemí, ruské, rakouské i uherské.

Svým životem, svými pracemi a snahou pozdvihnout svůj národ sociálně, kulturně i národně připomíná Drahomanov v mnohém našeho Masaryka.

Předešel svůj národ i sousední ideami o celé generace.

Nebál se řešit už tenkrát otázky „socialismus, realismus, kosmopolitismus atd.“

Jeho zásadou byl „kosmopolitismus v ideálech a cílech, nacionálnost v základech a ve všech formách kulturní práce.“

O úkolech ukrajinského písemnictví a jeho povinnostech k národu, o občanských právech jednotlivce, o socialismu, o nacionalismu a realismu ve vědě a umění, o poměru Ukrajiny k sousedům psal Drahomanov v četných neobyčejně zajímavých pracích („Východní politika Německa“, „Úvodní slovo k „Hromadě“, „Ukrajina i centry“, „Historická Polska a velikoruská demokracie“, „Myšlenky o ukrajinské nacionální správě“, „Listy k naddněpranské Ukrajině“, „Literatura ruská, ukrajinská a haličská“, „Ševčenko, ukrajinofilství a socialismus“ atd.). —

Neustával znovu a znovu zdůrazňovat svým žákům a ukrajinským spisovatelům úkolu krajinské literatury: „poznat dobře svůj vlastní kraj a národ a uvést je v soulad s všesvětovými ideami a zájmy... sloužit těmto všesvětovým zájmům na ukrajinské nivě!“

Osud uherské Rusi ležel Drahomanovi též na srdci. Píše o ní několikrát v listech Frankovi a ve spise „Vid'povid' na jubilejni pryvitannja“ že „si přísahal pracovat k tomu cíli, aby vzbudil a přivedl uherskou Rus k nacionálně-demokratickému a pokrokovému ruchu, v kterém jediné leží její záchrana.“

Drahomanov, ukrajinský Masaryk, zaslouží v mnohém pozornosti, jeho spisy jsou aktuální ještě dnes, ba dnes snad v mnohém aktuálnější než tenkrát, když je psal, jsou aktuální pro Ukrajince i pro Čechy.

* * *

Žákem Drahomanovým, moderním Slovanem a po Ševčenkovi nejvýznamnějším Ukrajinцем je **Ivan Franko** (1856 až 1916), ukrajinský učenec, spisovatel, žurnalista a politik, moderní dosud neoceněný člověk, který náleží světové literatuře a který pro ideu trpěl tolik, jako málo lidí nové doby.

Život Frankův je zosobněním nešťastného života ukrajinského v Haliči a jeho boj s politickými a veřejnými poměry

ukazuje, jak těžce se probíjí k žití ukrajinský národ, to odstrkované dítě slovanské rodiny.

Jako mužický chlapec byl posazen Franko v drohobyčském polském gymnasiu do „oslí lavice“ a byl pro svou příslušnost k ukrajinskému národu terčem posměchu spolužáků a posluchačů, ač náležel k nejlepším žákům.

Na universitě zúčastnil se, nadšený pro všelidské ideály a sociální spravedlnost, pilně literárních prací, přispíval do listu „Druh“ a byl za to uvržen r. 1877 pro podezření ze „sociálních zločinných utopií“ a pro styky s emigrantem Draho-manovem do vězení. Pobyt ve vězení líčí Franko takto:

„Zacházeli se mnou jako se sprostým zlodějem, posadili mne mezi samé zloděje a tuláky, kterých bývalo se mnou v cele 14 až 18... Několik týdnů proseděl jsem v komůrce, která měla toliko jedno okno a ve které sedělo 12 osob, z nichž 8 spalo na pryčně a 4 pod pryčnou pro nedostatek místa. Z protekce dostalo se mi od spoluvězňů nejlepšího místa se „svěžím“ vzduchem pod oknem naproti dveřím; a poněvadž musilo býti okno ve dne i v noci otevřené, abychom se nezadusili, a dveřmi profukovalo, probouzel jsem se ráno maje na hlavě plno sněhu, který navál z okna...“

Ve vězení strávil Franko téměř celý rok. A když z něho vyšel, vyloučili ho z „Prosvity“ i „Besedy“ a přátelé ho opustili; nejintimnější kamarádi chtěli se s ním scházeti pouze v tajnosti.

Franko nezoufá a pracuje. Pobyt ve vězení přivádí ho na hluboké sociální úvahy. Výsledkem jejich je slavné dílo „Kamenjary“ a „Boa constrictor“. Obě náleží světové literatuře; byly přeloženy také do češtiny.

Ač je universitním studentem, vyvíjí Franko horečnou všestrannou činnost nejen na poli literárním, nýbrž i politickém. Pokrokové a socialistické strany našly v něm vynikajícího propagátora a to nejen strany ukrajinské, ale i polské.

Franko viděl v zdemokratisování Polsky jediný prostředek k možnému soužití s Ukrajinci a doufal, že Poláci, zbaveni šlechty a bureaukratů, přestanou utiskovati Ukrajince a že oba národy podají si pak ruce.

Proto píše polským socialistům „Katechismus socialismu“ a vychovává jim dokonce i budoucího vůdce Daszyńského, píše do pokrokových lvovských a varšavských polských listů a stává se s Vyslouchem později spoluzakladatelem polské lidové strany.

V r. 1880 Franko zatčen a uvězněn po druhé, tentokrát 3 měsíce. Po vytrpění trestu odvedli Franka „postrkem“ jako nějakého vyvrhele do rodné vesničky. „Ten transport“ — píše o tom Franko — „po policejních věznicích v Kolomyji, Stanislavi, Stryji a Drohobyči, náleží k nejtěžším momentům

mého žití. Do Drohobyče přijel jsem už se silnou horečkou. Tu mě hodili do jámy, popsané v mé novele „Na dně“ a poslali mě z protekce ještě téhož dne s četníkem do Nahujevyče. Na cestě nás překvapil déšť a promočil mě až do nitky. Dostal jsem silnou horečku, strávil těžký týden doma a po návratu do Kolomyje prožil jsem v tamním hotelu strašný týden; napsal jsem tu svoji povídku „Na dně“ (přeložena i do češtiny) a poslal ji za poslední peníze do Lvova. Potom žil jsem tři dny ze tří krejcarů, které jsem našel nad Prutem v písku; a když ty došly, zavřel jsem se ve své světničce v hotelu a ležel půl druhého dne, v horečce a o hladu, touže po smrti, vysílený a znechucený životem. Jeden z mých přátel zachránil mě od smrti hladem . . .“

Franko dává se znovu do intensivní všestranné práce. V desíletí 1880—90 je vydavatelem nebo hlavním spolupracovníkem několika listů: měsíčníka „Svit“ s radikálně sociálním zabarvením, lvovské „Zory“, Drahomanova ženevského „Vlného slova“, Barviňského „Díla“, kdež však jeho příspěvky byly pro radikálnost názorů pravidelně censurovány vydavatelem „Díla“, literárního sborníku kyjevské akademické mládeže „Veselka“, prvního ženského almanachu „Peršyj vinok“, orgánu universitní lvovské mládeže „Tovaryš“ a jiných. Materiálně žije Franko v bídě.

V r. 1887 stává se pravidelným redaktorem tehdy radikálně pokrokového polského „Kurjeru Lwowskego“, kde píše 10 roků honorován tak, že může jaks-taks žít.

Z literární tvorby té doby zůstanou zachována světu díla: „Boryslav se směje“, obraz ze života boryslavských naftových dělníků, dále pověst „Zachar Berkut“ a sbírka „Panské žerty“, která získala mu jisté obliby u širších vrstev ukrajinského obyvatelstva.

Roku 1889 uvržen Franko po třetí do žaláře, aby neškodil při sněmovních volbách. Skládá ve vězení proslulé „Tjuremni sonaty“.

V roce 1890 začal vydávati Franko, „Narod“ jako hlavní orgán radikální strany ukrajinské. Franko byl vlastně jejím zakladatelem. Bylo třeba k tomu hodně odvahy, vystoupiti v Haliči pod šlechticko-byrokratickým polským útlakem s programem radikální strany, která rovná se téměř úplně naší bývalé realistické Masarykově straně, mezi neuvědomělými, zbídačenými masami ukrajinského mužictva. Franko se ničeho nelekal a pracoval, psal, agitoval. Vedle „Naroda“ psal i do druhých orgánů strany, hlavně do „Hromadskeho Holosu“.

V roce 1894 promován na vídeňské universitě na doktora filosofie a chtěl se habilitovati na lvovské universitě. Ministerstvo zamítlo však návrh university na jeho jmenování pro „politisches Vorleben“. Tím zmařen plán, na který se Franko

tolik připravoval a těšil. Největší ukrajinský spisovatel, učenec a literární kritik prvního řádu nemůže se stát profesorem university v rodném kraji.

V roce 1897 rozchází se Franko s Poláky a ztrácí místo v „Kurjeru Lwowskem“. Příčinou toho byly pověstné volby haličské. „Kdo nebyl Ukrajincem“ — píše Franko — „a kdo nežil tehdy mezi ukrajinským lidem, nemůže si představit, co se tenkrát dělo. Všechna perverse a hluboko kdesi v duši ukryté pohrdání prostým lidem, pohrdání polských šlechticů a vůdců zákonem a ústavností, vyplynulo tenkrát na vrch jako olej na vodu...“

Franko sám vystupuje při „krvavých“ volbách jako kandidát ve 2 okresech, podléhá však proti spojeným Polákům a Starorusům. Rok na to propadl Franko znovu v tarnopolském okrese jako kandidát radikální strany proti bezvýznamnému Starorusovi, podporovanému Poláky (rozdílem desíti hlasů)...

Otráven poměry v ukrajinském politickém táboře, roztrpčen pozíráním na to, jak polská šlachta a úředníci dělají s mužiky co chtějí, vzdává se Franko v r. 1899 téměř úplně politické činnosti a věnuje se literární tvorbě.

Má za sebou v té době znamenitá díla:

„V poti čola“, obrazy ze života pracujícího lidu, psané s vřelým sociálním cítěním; dále první velkou poetickou sbírku „Z veršyn a nyzyn“, která je výkřikem zoufalství nad bídou ubohých a výčitkou inteligenci a lepším vrstvám, že lid ponechávají v temnotě. Básníkův názor na svět a životní problémy uložen je ve sbírce „Mij ismaragd“, v níž nalézají se i upřímné vlastenecké básně, dýšící bezměrnou láskou k Ukrajině a jejímu lidu. —

Od r. 1895 uveřejňoval Franko svoje práce v „Nauk. Tovarystvu im. Ševčenska“ (ukrajinské akademii věd a umění), protože vedení instituce dostalo se tenkrát do rukou Hruševského. Píše své „Poemy“ a melancholickou sbírku „Iz dniv žurby“, ve které pláče nad životním osudem svým i svého lidu.

Vyvrcholením básnické tvorby Frankovy jsou práce „Mojsej“ a „Semper tiro“. „Semper tiro“ je vítěznou písní utlačovaného národa, píseň o síle a dobrých vlastnostech ukrajinského lidu.

„Mojsej“ („Mojžíš“) je geniálním dílem, snad největším z prací Frankových. Všecka bída a útrapy porobeného národa představena je tu v israelském národě a Mojžíš, štvaný a pronásledovaný, je obrazem všech národních proroků, kteří se pro lid obětují. Frankovi tanul ovšem na mysli národ ukrajinský, dílo je však tak mistrné, že každý malý národ se v něm vidí. Českému čtenáři se zdá, že Franko píše o českém národě...

„Mojsej“ končí vyjádřením víry ve vítězství všelidských ideálů a v dobré soužití všech národů.

Právě v době, kdy se chce Franko znovu pokusit o dosažení profesury na universitě (stolice slovanských jazyků a literatur) a kdy se zdá, že konečně nastane mu jednou klidnější život, který umožní mu provedení velkých plánů, činí strašná choroba konec všem nadějím.

Stížen r. 1908 záchvatem paralyzy a trápí se 8 let. Zachoval si — jako kdysi Heine — z něhož se zálibou překládal, ještě duševní čilost — zdraví však podlomeno úplně. Ani psátí již nemohl, protože měl úplně shroubené prsty.

Umírá v r. 1916 opuštěn, sám. Ani rodinného štěstí ne našel. Žena — rodilá Ukrajinka z Kyjeva — je nešťastná, nervově chorá, nejstarší synek umírá a druhé děti jsou při smrti Frankově v cizině.

Pohřeb Frankův byl velkou ukrajinskou národní manifestací. Na pohřeb přišly velké deputace mužů a dělníků, jejichž byl Franko opravdovým otcem, nad hrobem truchlili všichni žijící velcí Ukrajinci. A protože Franko při svém horoucím vlastenectví byl dobrým Slovanem a snažil se uvést ukrajinství v soulad s všelidskými zásadami, přišli doprovodit Franka k hrobu i Poláci. Básník Jan Kasproicz — i nám Čechům blízký — Jan Stapiński a j. postáli nad hrobem. A byli by přišli i Rusi, kdyby nebylo světové vojny. Vždyť charkovská ruská universita jmenovala Franka, největšího moderního Ukrajince, svým čestným doktorem

* * *

Příští generace pochopí Franka, který u svých současníků našel málo porozumění a který zůstal osamocen s geniálními myšlenkami uprostřed mužických mass svého národa, jimž obětoval vlastně život. Franko sám charakterisuje svoje lidské poslání slovy:

„Snažil jsem se vždy býti ne básníkem, ne učencem, ne publicistou — nýbrž vždy předem člověkem. Vyčítají mi, že jsem tříštil svoji činnost, věnuje se nejružnějším oborům. Mně se však zdá, že tu více rozhodovala moje úloha — obejmouti celý kruh lidských zájmů. Může být, že ten nedostatek soustředěnosti uškodil mi jako spisovateli, ale u nás dlouho bude třeba takových lidí jako jsem já, kteří by vzbuzovali v lidech zájem k duševnímu žití a hromadili materiál otesaný zatím jen na hrubo. Základy se vždy tak budují; a pouze na takových základech, na takových zdech může být provedeno pyšné, smělé klenutí . . .“

Jako politik byl Franko upřímným demokratem a hlasatelem spojení všech ukrajinských zemí. Jeho nejvřelejším přáním bylo, aby „zmizely meze, které nadělali cizí lidé mezi námi“ (t. j. mezi ruskou a rakouskou Ukrajinou).

Nezamlouvala se mu ovšem rakušácká a někdy i nízká politika ukrajinských poslanců, na jakou jsme zvyklí z Vídně, a která připravila ukrajinský národ o sympatie druhých Slovanů.

Frankovi bylo v politické a veřejné atmosféře ukrajinské dusno, a odvracel se s nechutí od lidí, kteří dostali se v čelo politiky. Za to tím více přilnul k mužům, v nichž vidí velkou životní sílu a krásnou duši. Jako Drahomanov vidí i Franko ukrajinský patriotismus v pozdvižení ukrajinských mass, vidí v tom svoji nejtěžší a nejkrásnější povinnost.

Píše o svém patriotismu v polské kapitolce: „Nieco o sobje samym“ takto:

„Můj ukrajinský patriotismus není pouhý cit, není národní hrdost, nýbrž těžké jařmo, které osud vložil na mé plece. Mohu se vzpírat, mohu proklínat osud, ale nemohu se ho zbavit, nemohu hledat jiného rodného kraje, neboť stal bych se podlým k své vlastní krvi. Jest-li mi něco ulehčuje snášení toho jařma, je to pohled na ten ukrajinský lid, který je sice po celé věky hnětený, temný a demoralisovaný, je nyní zbídačený, zničený a nepořádný, ale přece jenom se pomalu zdvihá a cítí stále v širších a širších massách potřebu světla, pravdy a spravedlnosti a hledá k nim cestu. Je tedy nutno pracovat pro ten lid a žádná čestná práce pro něj nebude vykonána nadarmo“. —

Víru ve šťastnou budoucnost Ukrajiny, ve spojení všech jejích částí a ve smazání hranic mezi Ukrajinou naddněpranskou a naddněstranskou vyjádřil Franko v populární básni:

Rozvyvaj sja, ty vysokyj dube,
vesna krasna bude!
Rozpaduť sja puta vikoviji,
prokynuť sja ljudy.
Rozpaduť sja puta vikoviji,
ťažkiji kajdany,
nepobidžena zlymy vorohamy
Ukrajina vstane.
Vstane slavna maty Ukrajina,
ščaslyva i vilna,
vid Kubani až do Sjana — ričky
odna nerozdilna.

Ščeznuť meži, ščo pomežuvaly
čuži miž soboju,
zhorne maty do sebe vsi dity
teploju rukoju.

(prokynuť sja = probudí se, kajdany = okovy, nepobidžena = neporažena, neubita, vorohamy = nepřáteli, vilna = volná, ščeznuť = zmizí, zhorne = shrne).

Franko zajímal se živě o český veřejný i kulturní život, měl jako Ševčenko svého času v kruzích českých buditelů též řadu českých přátel (náležel k nim i náš Masaryk a Machar) a překládal hojně z české literatury, zvláště silně spřízněné mu duchy Havlíčka a Machara.

Charakterisuje opravdu Franka, že si vybral a přeložil z Havlíčka mezi jiným i věci tak svérázné a čistě české jako je „Křest sv. Vladimíra“ a „Tyrolské elegie“, aby je ve výborném překladu předložil ukrajinským čtenářům.

Buď Ti věčná paměť, Ivane Franku, velký Ukrajince, velký Slovane, velký člověče!

* * *

Za těžkých časů býval Frankovi v době příchodu do Haliče přítelem učenec Mychajlo Hruševskyj, ukrajinský Palacký, organisátor vědecké ukrajinské práce a vůdce národa v těžkých dobách. Hruševskyj, naddněpranský Ukrajinec, který přešel do Haliče z Kyjeva, a řídil od r. 1895 přední vědeckou instituci ukrajinskou: „Tovarystvo im. Ševčenska“. Podařilo se mu vytrvalou, houževnatou prací vytvořit z ní opravdovou „Akademii nauk“ a soustředit ukrajinské učence všech odborů k intensivní práci. Tak měli Ukrajinci dávno před tím, než jim osud dopřál vysoké školy, řadu učenců a velkou učenou korporaci zřízenou bez jakékoliv pomoci, vlastní silou, vlastním přičiněním.

Hruševskyj vytvořil na universitě svoji historickou školu, v níž pracovali Št. Tomašivskyj, Rudnyckyj, Hnatjuk, Dr. Korduba, Vasyl Herasymčuk, Ivan Džydžora, Ivan Kryveckyj, Ivan Krypjakovyč a j.

Kromě toho vedl Hruševskyj nebo měl vliv i na vědeckou práci v druhých sekcích. Byly celkem 3 sekce:

1. historicko-filosofická, kde pracovali kromě historiků i juristi, mezi nimi prof. Dnistrianskyj, Dr. Verhanovskij,

2. filologická, v níž se pěstovala hlavně ukrajinská filologie. Hlavními pracovníky byli: Franko, Smal-Stockyj, O. Kolessa, F. Kolessa, prof. Studyňskyj, Dr. Svěncickij a j.,

3. mathematicko-přírodovědecká, kde pracoval matematik Levyckyj, chemik Horbačevskij, Ivan Verchratskij, zoolog, anthropolog Rakovskij a j.

Vědeckých prací účastnili se též naddněpranští Ukrajinci, mezi nimi prof. Krymskij, charkovský prof. filolog Sumcov, kyjevský prof. Perec, petrohradský akademik Korš a petrohradský anthropolog Chvedir Vovk a j.

Lékaři pracovali v třetí sekci a jejich hlavním organizátorem byl Dr. Eugen Ozarkevyč, význačnou účast bral též prof. Černachivskij a j.

Hruševskij stal se důstojným nástupcem Kostomarovým, Antonovyčovým a Lazarevského a vydal jako professor ukrajinské stolice historie na lvovské universitě nesčetnou řadu vědeckých i lidových, populárních děl a spisů.

Základní, největší prací Hruševského je jeho „Istoriija Ukrajiny-Rusy“. Vyšlo jí dosud 8 velkých svazků a Hruševskij v ní pilně pokračuje. Svojí prací stal se Hruševskij na ráz největším historikem ukrajinským, uznávaným všeobecně ve vědeckém světě a nenáviděným od zpátečnických nepřátel ukrajinské svobody, kterým se stal symbolem „ukrajinství“.

Pro lid napsal Hruševskij populární „Illustrovanou historii Ukrajiny“, která se rozletěla a je pilně čtena po celé Ukrajině.

Ruské veřejnosti napsal Hruševskij řadu prací po rusku, aby informoval o ukrajinské minulosti i o cílech a oprávněnosti nynějších ukrajinských snah.

Je mezi Ukrajinci málo lidí tak silně aktivních jako je Hruševskij. Někteří vyčítají mu jeho silnou subjektivnost ve veřejném životě a v politickém vystupování. Jsou na omylu — činorodá práce Hruševského tkví právě v jeho silné, sympatické osobnosti a jeho výrazné individuálnosti.

Po smrti Frankově je Hruševskij největším duchem ukrajinským a zasahuje též do politiky. Po vypuknutí ruské revoluce stal se předsedou „Ukrajinské centrální rady“, která až do rozeznání Němci a Skoropadským (29. dubna 1918) představovala demokratický ukrajinský národ.

Byly okamžiky, kdy Hruševskij podlehal též německé suggestci v době brest-litevských mírových vyjednávání. Ty líbánky ukrajinsko-německé v Brestu a bratření mladých ukrajinských socialistů se starými německými byrokraty a pruskými generály jsou největší chybou ukrajinskou, jsou věcí, kterou jim ostatní Slované — a zvláště my Češi — těžko můžeme zapomenout. Za dnů brest-litevských chvělo se mnohé české srdce obavami i hněvem... *Tempi passati!*...

A přece dá se jednání Ukrajinců v Brestu částečně omluvit a dá se do jisté míry psychologicky vysvětlit. Ukrajinská

intelligence na Rusi chtěla rázem učinit z milionových mužických neuvědomělých ukrajinských mass živý národ, chtěla rázem uskutečnit svoje ideály. Po staletí byli Ukrajinci — sami Slované — mezi dvěma slovanskými mlýnskými koly: polsko-šlechtickým a rusko-caristickým (později bolševickým). A tu přišla chvíle, kdy se zdálo, že se demokratičtí Ukrajinci mohou zbavit obého. Přišli Němci a Ukrajinci uvažovali jako otroci Svatopluka Čecha:

Kéž nepřítel se s živlů vztekem spojí,
kol zuří pochodní a oceleml
Ať kdokoliv — zdar budiž jeho zbroji:
Kdo pána vrah, tenť naším přítelem!

Pod tlakem poměrů, ohrožení ruskými bolševiky, kteří obsadili Kijev a táhli dále k západu, pod hrozbami Němců dopustili se Ukrajinci té velké chyby, že uzavřeli s Němci smlouvu a pustili je za jistých podmínek na Ukrajinu, aby je chránili proti bolševickému vojsku.

Vystřízlivěli však brzy, když poznali Němce; ukrajinská vláda s Hruševským v čele protestovala neustále proti německému zasahování do ukrajinské pravomoci a chránila energicky a houževnatě ukrajinský, slovanský ráz Ukrajiny.

Proto užili Němci násilí, rozehnali Hruševského „Centrální radu“, uvrhli v pravdě dobré Ukrajince do žaláře a proti Hruševskému užili dokonce brachiálního násilí. V čelo vlády dostal se rusko-německý generál Skoropadskyj, který byl největším nepřítelem všeho národního a demokratického ukrajinství.

Není větší ironie nad to, když neinformované listy české i cizí přičítají vládu Skoropadského na vrub Hruševskému a Ukrajincům.

* * *

Veliký význam přikládá Hruševskyj v dějinách obrození Ukrajiny ukrajinskému jazyku.

Jazyk třicítimilionových mass ukrajinského mužictva liší se tolik od jazyka 5 milionů městského obyvatelstva a úřednického aparátu (velkoruského v ruské Ukrajině a polského v Haliči, maďarského v Uhrách) a udržel stále, i v dobách nejtěžších svou samostatnost a životnost, takže Hruševskyj vyslovuje se s láskou:

„Jazyk rozhodl o osudu ukrajinského obrození, když obnovil přetrhaná pouta mezi inteligencí a lidem a uvolnil cestu k duši lidu a splnutí s ním. Ukrajina vděčí svému jazyku za to, že „ukrajino-

filstvo“ neskončilo pouhým sbíráním plodů lidové slovesnosti, sestavováním slovníků a mluvnic, nýbrž že přešlo v skutečné národní obrození.“

Hruševskyj má pravdu. Ta stará námitka, že muži v Haliči a na Malé Rusi sami se přiznávají, že „hovoryť po ruski“ není ještě argumentem. Dráha do Haliče a na Ukrajinu nestojí tolik. Za pár krejcarů může se každý z osobního názoru přesvědčit, jakým jazykem se hovoří na Ukrajině mezi mužiky i na ruskonacionálních (staroruských) schůzích v Haliči. Nesmí se ovšem studovat ukrajinský jazyk v Kyjevě nebo Lvově nebo na venkově u zpátečníků, kteří v matušce Rossiji nevidí velkou slovanskou Rus, nýbrž jen Rusko reakcionářské.

Kdo slyší od mužika, že hovoří po „ruski“, zapomíná na to, že ukrajinský mužik svůj jazyk nazývá „ruským“, velkoruský jazyk však buď „rosijským“ nebo „moskevským“ nebo „kacapským“ (nikdy však ruským).

K poznání jazyka Ukrajinců netřeba jezdit vlastně na Ukrajinu. Stačí pročíst jen něco z jejich velké a krásné literatury. Ukrajinská literatura je tak blízká národní poesii a širokým massám lidu jako málokterá jiná. Z přečtení můžeme si utvořit okamžitě spravedlivý úsudek o jazyku i duši lidu. Že úsudek vypadne ve prospěch samostatnosti ukrajinštiny, ví každý, kdo přečetl jen jednu knihu, jedno dílo v originále ...

Kdo říká: „Není ukrajinštiny“, přibíjí pravdu na kříž. Takový člověk nebyl na Ukrajině, nehovořil s ukrajinským mužikem, nečetl ani jednoho ukrajinského řádku v originále ...

Přejeme Slovincům samostatný jazyk v příští Jugoslavii, přejeme Slovákům milou slovenčinu, nám tak nepoměrně bližší než je ukrajinština a ruština, proč jsme ve svých názorech tak předpojatí a nespravedliví ke krásnému jazyku ukrajinského dobrého slovanského lidu?

Hruševskyj, vyhraněný a ostrý Ukrajinec, vidí však jako historik i zkušený politik, že Rusko a Ukrajina jsou praktickými i ideálními zájmy tak k sobě upoutány, že musí spolu žít navždy v pevném demokratickém přátelství.

Proti spravedlivému Rusku nemá námitek. Vyslovuje to jasně: „Neviděl jsem nikdy řešení ukrajinské otázky v odpadnutí od Ruska, nýbrž v urovnání sporných záležitostí zákonnou cestou, společným úsilím velkoruské a ukrajinské společnosti.“

A o 2 leta později v r. 1917 píše Hruševskyj ve spise „Jaké autonomie a federace třeba Ukrajincům“. „Politickým programem Ukrajinců je vytvořiti širokou národně-teritoriální autonomii v rámci republiky ruské“ ...

Po zkušenostech získaných i s demokratickou ruskou vládou, s kaděty a Kerenskim a po zkušenostech získaných

s bolševiky staví se však Hruševskij na stanovisko úplné samostatnosti Ukrajiny.

Patří však vždy do skupiny těch učenců a politiků, kteří vidí nutnost úzkého soužití Ukrajiny a Ruska, do skupiny politiků vpravdě slovanských, s kterými je nutno počítat při urovnávání poměrů východoslovanských.*)

Přes květnový carský úkaz z r. 1876 neumlkli ukrajinští spisovatelé v ruské Ukrajině navždy. Naopak — tlak vyvolal protitlak. V letech předrevolučních povstala celá řada velkých spisovatelů ukrajinských na Ukrajině i v Haliči, literatura nabyla všestrannosti a rozvinula se tak, že ji ani nestačili sledovat okolní národové. Vědecká literatura pěstována byla skoro výhradně v „Tovarystvu im. Ševčenka“, v srdci všeho vědeckého ruchu na Ukrajině.

Když pak spadla všechna pouta a Ukrajina se osamostatnila, rozkvetla ukrajinská literatura zrovna jako v pohádce. Knížky se vydávaly a rozesílaly po velkých tisících, nestačilo se ani tisknout.

Ze spisovatelů a básníků posledních časů, kterých vystoupila velká řada, nutno uvést aspoň některé: Marko Vovčuk, Leonid Hlibov, velký Stepan Rudanškyj, Natal Svydnyckyj, Danylo Mordovec, velký bukovinský spisovatel Osyp Feďkovyč, Mychajlo Staryčkyj, Kropyvnyčkyj, Ivan Tobilevyč-Karpenko-Karyj, slavný povídkář a novelista Ivan Nečuj-Levyčkyj a Panas Myrnyj, přítel Frankův Pavlyk, spisovatel, básník a politický, občanský pracovník Boris Hrinčenko (s řadou básnických i dramatických výtvorů a prvním velikým slovníkem rusko-ukrajinským s 80.000 slovy), Dmytro Markovyč, nadaný lyrický básník a mistr slova Volodymyr Samijlenko, básník a povídkář Krymškyj, spisovatelka Natalia Kobrynška, lyrický básník a humorista Osyp Makovej, spisovatel Stepan Kovaliv, povídkář a novelista Andrij Čajkivskýj, Volodymyr Barvinškyj (zakladatel časopisu „Dílo“), Hryhorij Cehlynškyj, Olena Pčilka, Ljubov Janovska, Mykola Černjavskýj, Hryčko Hryhorenko, Modest Levyčkyj, Volodymyr Leontovyč, znamenitý haličský povídkář, realista, nedostižný přímo miniaturista a pilný národní pracovník Vasyl Stefanyk, Leš Martovyč, Ivan Semanjuk, ukrajinští modernisté: slavná Olha Kobyljanška, Mychajlo Jackiv, Hnat Chotkevyč, poet Bohdan Lepkyj, dále Mykola Voronyj, Lesja Ukrajinka, Mychajlo Kocjubynskýj, Vynnyčenko, Oleš, Filanškyj, Čuprynka, Čerkasenko a nespočetná řada jiných.

*) U nás přeložil Hruševského populární dějiny ukrajinského národu: „Pro starí časy na Ukrajině“ pod názvem „Ukrajina a Ukrajinci“ redaktor F. S. Frabša — nakl. Fr. Švejdy v Praze.

Každý z uvedených byl mistrem ve svém oboru a je drahý všemu Ukrajinstvu. Na výšiny geniálnosti dostoupili zejména Stefanyk, Lesja Ukrajinka, Kocjubynskýj, Vynnyčenko a Oleš — jejichž jména budou v nejbližší době zařazena do světové literatury, až budou všeobecně známi. Jsou to spisovatelé nejnovějších časů.

Lesja Ukrajinka (1872—1913) velká spisovatelka, poetka, zakladatelka celé školy spisovatelské, nadšená vlastenka ukrajinská a moderní žena, byla v životě nešťastná, osudem pronásledována. Z překrásných dramatických básní jejích vynikají zvláště „Oderžyma“ a „Kassandra“, z dramát formou i obsahem vysoko stojí „V poušti“, „Advokat Martijan“, „Kaminnyj Hospodar“ a nade všechny „Lisova pisnja“.

Svojí originalitou, krásou slova a hlubokostí obsahu vyrovná se Lesja Ukrajinka světovým spisovatelům a její „Lesní píseň“, perla ukrajinské literatury, stane se jistě majetkem všeho vzdělaného lidstva (pracuje se právě nyní na jejím českém překladu).

Mychajlo Kocjubynskýj (1864—1913) nedostížitý novelist, velký mistr slova, umělec, který všude hledal a všude nalézal krásu, vzor člověka a vlastence Ukrajince. Zápasil těžce se životem, žil v těžkých poměrech a přece psal jen a jen po ukrajinsky, ač se mu nabízel několikanásobný honorář, bude-li psát rusky. Krása a síla jeho výtvorů je taková, že vyšly už v několika vydáních ukrajinských a že byly přeloženy všechny do ruštiny. Překlady do druhých jazyků budou následovat. Nejlepší z nich jsou „Sen“, „Dar k jmeninám“, „Na kamení“. „Fatamorgana“ a zejména „Tiny zabutych predkiv“. Pro toho, kdo zná kouzlo a prostotu ukrajinského života Huculů, jsou Kocjubynského obrázky z huculského žití z nejmilnějších výtvorů literárních!*)

Voldymyr Vynnyčenko nar. 1880, největší ze žijících spisovatelů ukrajinských a také nejpopulárnější.

Je to spisovatel neobyčejně plodný, beletrista a moderní skladatel dramát, v nichž řeší zajímavým způsobem sociální problémy. Činí tak často originelně po marxistku jako pravý soc. demokrat. Již před vojnou byl všeobecně uznáván jako „ukrajinský Gorkij“. Za vojny oddal se živě politické činnosti a jeho literární tvorba tím silně trpěla.

Jako člověk i literát dosti trpěl a byl pronásledován.

Je to ušlechtilý socialista a upřímný Ukrajinec. Byl ministrpresidentem první ukrajinské vlády po vypuknutí revoluce v Rusku; snažil se žít s Ruskem v nejlepším přátelství.

*) Česky vyšla knížeň sbírka jeho novel: „Z hlubin duše“, v překladu V. Charváta, v moravské edici, „v Česká Expedice“ č. 2.

Vynnyčenko charakterisuje jako politika nejlépe jeho řeč, pronesená v Kijevě po zavedení Skoropadštiny na Ukrajině. Mluví v ní o národních a sociálních úkolech Ukrajinců takto:

„Došlo u nás ke kolisi dvou ideí: sociálně-politické a nacionálně-politické, a v té kolisi spočívala trudnost našeho postavení... Naše inteligence se přesvědčila, že bez nacionálního vzkříšení nemůže býti úspěšného boje pracujících tříd za sociální obrození.

To nechápou ti, kdo nebyli národnostně tak utiskováni jako my a kdo nemusili za vzkříšení národa tak bojovat jako my. Nesmíme se spoléhat ani na autonomii ve vlastní zemi ani cos jiného: myslím, že jen vlastní stát zabezpečí národní vzkříšení...“

A dále mluví Vynnyčenko: „Toliko harmonie sociálních zájmů s národními dá nám tu velkou sílu, které ani Němec nepřemůže.“

Vynnyčenko, který hrál takovou roli v politickém i literárním životě Ukrajiny, je ohnivým obráncem všech bídnych a opovržených, zabývá se jimi a hledá svým způsobem cestu k nápravě. Jaké „životní filosofie“ by bylo třeba, vyslovuje Vynnyčenko ve svých „Kontrastech“ ústy jednoho hrdiny: „Jaká pak tu může být filosofie, když Tě peče slunce, když Tě mučí déšť, hlad, když Ti křivdí lidé... Jaká tu může být filosofie, když se Tvé žití skládá jen ze samých nepříjemných chvil a příhod. Jaký tu může být kategorický imperativ, absolut, když u Tebe vyžaduje žaludek kategoricky, abys mu dal najíst?... Filosofie žití, filosofie morálky, krásy?... Ne, dej mně takovou filosofii, abych mohl naučit ty lidi stát se šťastnými!“ —

Řešení sociálních otázek, líčení revolučního zápasu a života ukrajinských revolucionářů vyplňuje 8 velkých svazků Vynnyčenkových děl (2 vyšly za vojny), z nichž vysokou uměleckou cenu mají zvláště povídky: „Moment“, „Zina“, „Kuplja“, „Boroťba“ (Bitva), „Holota“ a drama: „Bazar“, „Lež“, „Zpívající společnosti“, „Mladá krev“, „Mezi dvěma silama“ a j.

Jako Kocjubynskýj byl i Vynnyčenko přeložen v poslední době celý do ruštiny. Není nejmenší pochyby, že bude přeložen i do druhých světových jazyků. U nás se už pracuje na jeho překladech a bylo by si přát, aby Vynnyčenkova „Lež“ a ostatní tvory objevily se též na našem divadelním repertoíru.

O. Oleš (nar. 1878), nejlepší lyrik nové ukrajinské literatury. Jeho díla vyznačují se svěžestí, originálností a neobyčejnou krásou i lehkostí slova. Z jeho nejlepších prací je „Z žurboju radisť obňalaš“ a několik sbírek básní („Ščo roku“, „Nad Dniprom“, „Tragedija sercja“ a j.)

Oleš miluje nade všechno svoji Ukrajinu a opěvuje její těžký boj a její probuzení, jakož i osamostatnění v četných dílech. To, přímo zázračné a elementární probuzení všech sil a jejich rozkvět, líčí Oleš slovy:

Jaka krasa — vidrožeňňa krajiny!
 Šče rik, šče deň nazad tut čuvsja plač rabiv,
 movčaly deš svjati pid popelom ruiny
 i žurno dzvin staryj po mertvomu hudiv.
 Koly vidkilš vziala sja mič šalena,
 jak burja, vse žyve schopyla, projnjala, —
 i oš — dyvyš: v rukach zamajaly znamena
 i hymn pobid spiva nevilna storona.

(vidrožennja krajiny = vzkříšení krajiny, šče rik = ještě před rokem, tut čuvsja = tu bylo slyšet, rabiv = rabů, movčaly = mlčeli, pid = pod, hudiv = zněl, vidkilš = odkudsi, mič šalena = šílená síla, oš = hle, hymn pobid = hymnu vítězství, nevilna storona = nevolný kraj.

K velkým ukrajinským literátům náleží i duchaplný a bystrý ukrajinský žurnalista Sergij Jefremov, který ve své „Istoriji ukrajinskoho pysmenstva“ předvedl souborně všechno bohatství ukrajinské literatury a na konci každé stati uvedl bibliograficky všechny prameny literární.

* * *

Národ, který dal světu takovou literaturu jako mají Ukrajinci, je opravdu živým a silným národem. Po ruské a polské literatuře zaujímá ukrajinská literatura rovnocenné místo v řadě ostatních slovanských národů — a brzy je snad předčí, uvážíme-li, že právě v posledních letech objevila se v ukrajinském literárním světě díla největší, mistrovská, světová.

Ukrajinská literatura svědčí o velké životní síle ukrajinského národa a ukazuje každému objektivnímu čtenáři, který se do ní zahloubá, svéráznou duši, duši docela rozdílnou od ruské i polské, a přesvědčí ho o tom, že Ukrajincům náleží právem rovnocenné místo mezi ostatními Slovany, i kdyby se ničím jiným od nich nerozlišovali a ničím jiným se nemohli vykázat, než svojí literaturou.

2. Rozvoj nakladatelských družstev ukrajinských.

Jaký vliv mělo na Ukrajince zavanutí svobody a zbavení pout, dokázal nejlépe rozkvět ukrajinského písemnictví a s ním spojený nakladatelský ruch po celé zemi.

Ukrajinská kniha, která před několika lety byla ještě zakazována, která nesměla být v Rusku ani tištěna, ani prodávána pro carský úkaz z r. 1876, byla nyní vyhledávána a kupována lidem po tisících a tisících.

Knihy nejlepších autorů jako Ševčenka, Franka, Olesja dočkaly se v jednom roce několikanásobného vydání a vydavatelská družstva i jejich obrat rostl zrovna geometrickou řadou.

Kdežto před válkou bylo vlastně jen jedno, dvě velké nakladatelství a knihkupectví ukrajinské, kde bylo možno dostat ukrajinské knihy a svobodně vydávat (Knyharna Nauk. Tov. im. Ševčenka ve Lvově, Ukrajnska knyharna a D-vo „Čas“ v Kyjivě), vznikla hned po revoluci na celé Ukrajině řada knihkupectví a nakladatelství, v každém větším městě několik, a mnohonásobený tento ruch nedostačoval stále ještě poptávce po ukrajinské knize.

Tak na př. v Kyjivě samém, kde před válkou zápasila ukraj. knihkupectví s největšími potížemi a musila pracovat více méně úkradkem, povstalo kolem 20 velkých knihkupectví skvěle prosperujících. Znamější z nich: „Čas“, „Vik“, „Krynica“, „Dzvin“, „Vernyhora“, „Drukar“, „Serp i Molot“, „Knyhozbirna“, „Ukrajnska škola“, „Grunt“, „Vsenvyto“, „Molodyk“, „Šljach“, „Dniprosojuz“, „Robitnyča knyharna“, „Dniprove slovo“, „Knyharna Tov. Škilnoji Osvity“ a j.

Kdežto před revolucí byla tato knihkupectví malými podniky, rozvinula se po revoluci na podniky velkého slohu. Tak na př. „Čas“, který dříve míval tisícové obraty, měl v r. 1918 celkový obrat kolem 50.000.000 K.

Bibliografický „Knyhar“ uveřejnil v lednu 1919 seznam 118 vydavatelských družstev v naddněpranské Ukrajině s různými zajímavými daty o jejich vzniku a rapidním vzrůstu.

Jaký zájem jevil se hned po vypuknutí revoluce o ukrajinskou knihu, dokazuje několik ukázek:

Na konci 1917 vydalo nakladatelství „Čas“ přes půl druhého milionu školních učebnic, které byly v krátké době úplně rozebrány.

Čítanka Čerkasenkova vydaná v 250.000 exemplářích byla rozprodána okamžitě.

Hruševského „Illustrované historie Ukrajiny“ rozešlo se v r. 1917 přes 80.000 exemplářů.

Jefremova historie ukrajinské literatury musila být vydána dvakrát za sebou, druhé vydání v nákladu 20.000 exemplářů rozešlo se za měsíc.

Dubrovského slovník rusko-ukrajinský a ukrajinsko-ruský vyšel ve 2 letech revoluce již osmkrát v celkovém nákladu přes 150.000 exemplářů.

Populární učebnička jazyka ukrajinského I. Kroka vyšla v nákladu 24.000 exemplářů a byla rozebrána za 2 týdny.

Kalendář tov. „Čas“ pro rok 1918 o 100.000 exemplářích byl rozebrán za 2 měsíce a zakázek bylo ještě na 200.000.

Je vůbec zajímavým zjevem, že se po revoluci nevydávala na Ukrajině žádná kniha menším nákladem než 10.000.

V nesčetném počtu vyšel zejména Ševčenkův „Kobzar“ v laciných i bibliofilských vydáních a portretů Ševčenkových vyšlo bez počtu.

Národ, který jeví po svržení pout, jež ho tiskla, tak velký zájem o svou knihu, národ, který tak dychtivě touží po umělé osvětě a hledí jí dosíci takovým způsobem jako Ukrajinci, dokazuje svou sílu a životní i vývojovou schopnost. Takový národ se nedá ve svém vývoji ničím zadržet a bylo by opravdu hříchem nepodporovat ho v tom.

Jak možno mluvit ještě dnes o tom, že „ukrajinství“ vzniklo udeřením pěsti Hoffmannovy na mírový stůl v Brest-Litevsku?

3. Ukrajinská lidová kultura a hudba.

Ukrajinci jsou nejzpěvnějším slovanským národem. Od malička až do smrti zpívá ukrajinský mužik své dumky, kolomyjky, šumky, kozačky, různé zpěvy obřadové (svatební, obžinkové, koledy, štědrivky), vyplňuje si jimi celý svůj těžký život, činí jej tak lehčím, snesitelnějším a veselejším.

Ukrajinská píseň zachránila ukrajinský národ před zahynutím, ukrajinská píseň zjednávala mu a zjedná sympatie ostatních národů.

Neustálý styk s Němci, boj o chléb a naše rozumná praktičnost setřela s českého života mnoho z toho čistého slovanského pelu, jakým se vyznačují naše sousední mužické republiky: ukrajinská a ruská.

Píseň prozrazuje duši národa. Poslyšme, jak soudí o ukrajinské písni naši hudební kritici, kteří slyšeli nedávno „Ukrajinskou republikánskou kapelu“, výborný to pěvecký sbor, který jede za hranice s ušlechtilé propagačním cílem: ukázat světu ukrajinskou píseň, ukázat mu zlomek svojí kultury a vyvoditi z uznání samostatnosti ukrajinské kultury i právo na členství Ukrajinců ve svobodné rodině národů.

Jaroslav Kříčka píše: Hudební revue, č 9—10 z 1919. „Je těžko ruce psát posudek, kde srdce zpívá chvalozpěv. Ukrajinci přišli a zvítězili. Věru, až příliš dlouho jsme o nich nevěděli a křivdili jsme jim těžce, když — nepoučení a neinformováni — spojovali jsme je proti jich vůli v je-

den celek s národem ruským. Naše přání ohromného a jednotného Ruska je slabým argumentem proti přírodě, proti vůli a citu celého ukrajinského lidu, jemuž samostatnost je vším, jako byla a je nám. Ukrajinci jsou jiní než Rusové a — řeknu hned — jsou nám ze všech Slovanů nejbližší: celou svou povahou, sankvinickou letorou, sklonem k humoru a lehké mysli, s kterou přenášejí se přes žaly a strasti. Jako všechno i jejich píseň je svérázná.“

Hlas prof. Křičky, sbormistra pražského „Hlaholu“ a hudebního našeho skladatele, je zajímavý ze dvou důvodů.

To, jak vystihl Křička jako sensitivní umělec ze zpěvu duši a jak utvořil dle toho správně svůj soud a potom hlavně z jiného ještě důvodu:

Prof. Křička žil před wojnou 3 roky v Jekatěrinoslavi, v ruském městě Ukrajiny. Žil tam, stýkal se v městském prostředí, v němž žil, s Rusy a nevěděl při tom, že žije na Ukrajině, neznal Ukrajinců, jak sám přiznal. Byl, jako jsme byli mnozí, ba skoro všichni do nedávna, rusofilem v tom starém špatném smyslu, rusofilem a ukrajinofobem (nebo úplně pasivní ke všemu ukrajinskému).

Uslyšel nyní v Praze ukrajinské písně v jejich kráse a změnil své staré rusofilství na nové, spojil je totiž též s ukrajinofilstvím.

Prof. Křička není sám. Takových lidí, kteří žili na Ukrajině třeba celá léta a nepoznali Ukrajinců, je celá řada. Je mnoho Čechů, hlavně v Kyjevě a v městech, kteří až do nedávna nechtěli slyšet o Ukrajincích. Nebylo dáno každému, aby poznal krásu a sílu prostého ukrajinského života.

Ba jsem přesvědčen, že je na Ukrajině i mnoho Rusů, kteří bez zlého úmyslu, z neznalosti, jsou nebo byli ukrajinofoby.

Moc skutečností je poučí o jiném. A poučí je o tom také nejušlechtilejší a nejsilnější při tom ukrajinská zbraň, ta zajímavá, svérázná a při své prostotě velmi hluboká lidová kultura, především však píseň a hudba.

Celá Praha i jiná místa naší republiky uvítala Ukrajinské pěvce přímo s nadšením, kritici všech stran a směrů se sklonili před velikostí ukrajinské písně, před její prostotou a přirozenou krásou.

Slyšeli jsme již hlas prof. Křičky, poslyšme co o Ukrajincích soudí, jak se dívá na jejich zpěv a jejich duši, jiný český kritik, z docela protilehlého tábora (prof. Křičkovi) univ. prof. Zd. Nejedlý: „Česká Stráž: č 24 z. 21. června t. r.

„V posledním měsíci žila hudební Praha — aspoň ta opravdivá — neobyčejným uměním „ukrajinské republikánské ka-

pely“, jež tu uspořádala několik koncertů s úspěchem odpovídajícím mimořádnosti jejího umění po dlouhé zase době mohli jsme tu v koncertní síni mítí nezkalený dojem z umění celého, zralého a přece tak krásně mladého. Promluvílo tu k nám opět jednou opravdové národní umění. Ono hrálo i svítilo z výkonů ukrajinského sboru nejkrásněji a tolik uchvacovalo českou duši v obecenstvu, jež po takovém umění velmi žíznila a žíznil Z každého výkonu Ukrajinců mluví k nám opravdu přímo duše ukrajinského lidu.

Tu však se dostáváme již z hudby na pole jiné: k otázce, zda vskutku jest zvláštní duše ukrajinského lidu, či je-li to prostě duše ruského národa? A odpověď po tom všem, co jsme slyšeli a co víme i odjinud o ukrajinském lidovém umění, nemůže být jiná, než že opravdu ukrajinský lid má svou zvláštní duši. Vždyť co lépe a bezprostředněji prozrazuje duši lidu než jeho zpěv? Ale zpěv ukrajinský jest docela jiný než polský, ale i než zpěv velkoruský . . .

Tolik je jisto: Jestliže Ukrajinci dovedli si zachovat svoji odlišnou lidovou kulturu v té neporušenosti, jak na Ukrajině vidíme, musíme vždy počítat i se zvláštní psychologií tohoto lidu, se zvláštní jeho mentalitou, jež se nemůže pak nejevit i ve věcech politických. A tu bylo nejpozoruhodnějším poznání, znalcům ukrajinské písně ne ovšem nové, že ukrajinský zpěv jest nám Čechům tak blízký jako zpěv žádného jiného národa, ani slovanského. Kořeny toho pak jsou ovšem zase hlubší: jest velká příbuznost mezilidovou mentalitou naší a ukrajinskou, jak v její ryzé demokratičnosti, tak v její touze zachrániti svéráz svého národního života proti vrstvě vládnoucí“

Tolik prof. Nejedlý, který stejně krásnými slovy jako prof. Křička přichází k stejným závěrům, velmi důležitým a významným, třebaže byly diktovány u obou více citem a srdcem než jinými úvahami.

Ale nevadí mnohým Čechům a politikům právě citové stránky při sblížení? Nevyskytují se ještě dnes lidé (starorosi a ruští reakcionáři), kteří popírají jakýkoliv samostatný ukrajinský kulturní život a prohlašují vše ukrajinské za německou intriku a umělý separatismus? Že je Ukrajina zemí krásnou, bohatou, úrodnou a že má před sebou veliké hospodářské vývojové možnosti, je dostatečně známo a poučily nás o tom již četné brožury s obšírnými statistikami, kterými byla veřejnost zasypávána. Ale široké české veřejnosti vadilo stále srdce a slovanské cítění při sblížování, ač znala výhody spojení s Ukrajinou. Až pozná důkladněji ukrajinskou lidovou kulturu,

změní svůj soud v úplný prospěch Ukrajinců, jak to učinili již všichni ti, kteří poznali Ukrajince a vnikli do jejich duše.

Ukrajinské vedoucí politické kruhy byly si dobře vědomy významu, jaký má pro výchovu lidu, pro jeho zušlechtění a kulturní povznesení ukrajinská píseň a proto věnovaly zpěvu mnoho pozornosti.

Mladá ukrajinská republika může být ostatním národům přímo vzorem v tom, jak se stará o pěstování zpěvu i hudby a o jejich znárodnění. Na Ukrajině jest k tomu ovšem vděčná půda!

Poučná je pro nás organizace zpěvu a hudebního umění: Při ministerstvu osvěty zřídili Ukrajinci zvláštní „Musičnyj viddil“ v jehož čele stojí přední ukrajinský hudební skladatel Kyrilo Stecenko. Tento hudební oddíl rozpadá se na 3 sekce: Paedagogickou, sekci pro organizaci sborů a orchestrů a sekci ethnografickou.

V čele sekce ethnografické je výborný hudební skladatel a dirigent O. Košyc, známý dobře i české veřejnosti ze svého vystupování v Čechách.

V čele sekce pro organizování sborů a orchestrů je mladý a vynikající ukrajinský pracovník Olexa Prychoďko, který zorganizoval na Ukrajině už na sta sborů a budí a povznáší ukrajinský národ.

Nejen školami a osvětovými spolky, ale i zpěvem a hudbou mluví ukrajinské ministerstvo a státní orgány k lidu. Ukrajina, zejména Podolí, Kyjevština a Poltavština pokryty jsou přímo hustou sítí „Ukrajinských národních sborů“, v Kijevě samém existuje vedle hlavního „Prvního ukrajinského národního sboru“ ještě řada sborů jiných. V Haliči ovšem nebylo toto organizování možné, ale je tam přece také řada zpěvác-kých spolků nazvaných většinou „Bojan“ a „Bandurist“ našeho typu.

V ukrajinských „Národních sborech“ soustřeďuje se prostý, do nedávna ještě zúmyslně v temnotě udržovaný lid a dle určitého plánu, systematicky využitkuje se přirozeného nadání hudebního a chuti k zpěvu a tak ušlechtilou cestou poučuje se lid, vychovává se v něm esthetický cit, nacionální a politická uvědomělost, láska k národu a jeho minulosti, jedním slovem vytrhuje se z každodenní dřiny a otevírá se mu jiný svět.

Při svém zájezdu do Prahy ukázali nám Ukrajinci jen docela malý zlomek toho, k čemu vede účelná organizace a výchova a byli jsme tím všichni překvapeni.

Ukázali nám znovu, že se my Češi — i v ohledu kulturním musíme orientovat také na východ a nadýchat se tu časem zdravého, silného vzduchu.

Jaký je dnešní stav ukrajinského hudebního umění? Je vysoký a má také na druhé straně mnoho nedostatků. Až do nejnovější doby, do revoluce, nemohl se ukrajinský zpěv a hudba rozvíjet, byl zakázán v ruské Ukrajině, rostl jenom pod zemí nebo jako prosté polní kvítí venku, ale rostl a udržoval se. Věčnou hanbou starého ruského režimu budou francouzská slova, která zaznívala z ukrajinského divadla v Kijevě, když chtěli zpívat svoje ukrajinské písně a censura to nedovolila:

„La pluie, la pluie,
qui tombe doucement....
Je pensais, je pensais,
c'est un Zaporogue, maman! —“

Tak se musila zpívat v Kyjevě ukrajinská píseň! — Též celá práce prvního ukrajinského hudebního skladatele a sběratele národních písní Mykoly Lysenka byla provázána největšími obtížemi a vystoupení Lysenkovo záviselo vždy nejen od vrtochů „maloruské“ mody, ale hlavně od dobré vůle administrativních ruských aparátů. Jednou se povolilo sbírat a zpívat písně, podruhé se to zakázalo, dle okamžité nálady. Tak musil pracovat Mykola Lysenko, který v ukrajinské hudbě provedl takovou revoluci jako u nás Smetana.

Za takových okolností nezůstávali ani ukrajinští zpěváci doma a zpívali po celém světě: v Moskvě, v Petrohradě, v Mnichově, Štokholmě, Berlíně a Itálii, jenom ne doma, v Kyjevě (na př. zpěvačka Krušelnicka v Itálii, Modest Menčínskyj, Myšuga, Alčevskyj u moskevské opery, v cizině působil i hudební kritik a skladatel Sokalskyj i j.). Sám velký ruský komponista Čajkovskij byl z ukrajinské krve, jeho děd byl kozáckým setníkem, a proto zaznívají Vám často z hudby Čajkovského i ukrajinské elementy.

Teprve nejnovější časy a revoluce uvolnily píseň a hudbu ukrajinskou, které se začaly volně rozvíjet podporovány státem. V Kyjevě zřízen státní „Deržavnyj ukrajinškyj symfonyčnyj orchestr“ a „Musičnyj institut im. Lysenka“ (naše konservatoř).

Hudby v evropském smyslu Ukrajina nemá pro smutné nahoře vyličené okolnosti.

Z předrevolučních komponistů ukrajinských je Niščynskyj, S. Artemovskýj (autor populární operety „Zaporožec za Dunajem“), Arkas (populární opera „Kateryna“) a zejména Mykola Lysenko se svými operami „Rizdvjana nič“, „Utopljena“, „Taras Bulba“, „Eneida“, „Sapho“ — dětskými operami: „Koža dereza“, „Zyma i vesna“, „Pan Kockyj“ — operetami: hudba k „Natalce Poltavce“ a „Čornomorci“, jakož

i četnými sborovými a solovými písněmi, jakož i vysoce zásluhou sběratelskou činností národních písní.

Z haličských starších skladatelů Verbyckyj, Vorobkevyč, Matjuk, N. Vachňanyn (opera „Kupajlo“,) z novějších pak talentovaný lyrik D. Sičynskýj (autor opery „Roxolana“), Ostap Nižankovskýj, F. Kolessa (velký ethnograf a sběratel národních písní v Haliči), B. Vachňanyn, Kyšakevyč, dobrý klavírní virtuos a skladatel Vasyl Barvinskýj, žák pražské konservatoře, populární skladatel pochodů a písní Jaroslavenko (pseudonym Ing. Vinckovského, dobrého umělce a vřelého přítele Čechů) a zejména Dr. Ludkevyč, modernista, největší současný ukrajinský hudební skladatel. Ve svých výtvorech dosahuje Ludkevyč toho, co je ideálem hudební tvorby, a to synthese velkého hudebního vědění i živého bohatství čistě národní tvořivosti. Jeho největším dílem je „Kavkaz“ (na slova Ševčenkova). Kromě toho napsal mnoho věcí sborových (na př. „Chor pidzemnych kovaliv“, „Kosar“, „Večir v chati“, „Vičnyj revolucioner“ a j.).

V Haliči byly podmínky pro vývoj hudby vůbec příznivější a proto je tu relativně více skladatelů než v naddněpranské Ukrajině.

Tam teprve v poslední době, po revoluci, přichází k plné platnosti slavná trojice ukrajinských lyrických skladatelů: Kyrylo Stecenko, Stepovyj a Senyča. Z nich největší je Kyrylo Stecenko, autor oper: „Poloňanka“, „Pro ščo tyrsa šelestila“, „Svataňna na Hončarivce“, „Buvalščyna“, dětská opera „Ivar Telesyk“ a j., skladatel četných sborových i solových písní („Son“, „Prometej“, „Nad nami nič“, „Kolyskova pisnja“, „Nedyvujš“, „Plavaj, plavaj, lebedoňko“ a j.), upravitel a sběratel různých národních písní, koljadek, ššedrivek atd.

Stecenka charakterisuje čistý lyrism a proto svoje písně skládá nejraději na slova současných lyrických poetů jako Oleša, Voronoho a Kovalenka.

Jako umělec, jako člověk i jako Ukrajinec je Stecenko vzorem a prokáže jistě svému národu jako předseda hudebního oddělení při ministerstvu osvěty neocenitelné služby. —

Skladatel Stepovyj je autorem mnohých solových písní a romancí, Senyča pak (jehož lyrika je zabarvena často dosti pessimisticky) je autorem symfonie „De-ne-de stojať topoli“, opery „Najmyčka“ atd. —

Málo je národů, které mají tolik upravovatelů a sběratelů národních písní, jako Ukrajinci. Nejznámější z nich jsou Leontovyč, Stupnyčyj, Demučyj a Ol. Košyc, který vedle sběratelství a badatelství národních písní je autorem orchestrálních kusů „Do začarovanoho kola“, „Kazka staroho mlyna“ a j. —

Nejen zpěv, hudba a ústní literatura, ale i jiná lidová umění stojí na Ukrajině vysoko a byla od ukrajinské vlády podporována, pokud stačil čas — nebo byly podniknuty aspoň začáteční, přípravné práce k intenzivnějšímu pěstování a povznesení lidové kultury (hlavně ministerstvem osvěty).

Od Sanu až po Kubáň chodí Ukrajinci v krojích, v každém kraji jiných, zajímavých, originelních. Vyšívané kožichy, soročky (košile), sukénky („horbatky“), pestré ozdoby na hlavách a jiné části úboru vzbudí obdiv a zájem každého, kdo se zajímá o folklor.

Stejně i řezbářské umění, v němž nedostižní jsou zvláště Huculové, lidové malířství všeho druhu a zvláště stavitelské lidové umění. Četné dřevěné kostelíky a kaple i jiné dřevěné stavby, provedené prostě, ale s úctyhodným architektonickým vkusem, prozrazující vysoké nadání ukrajinského prostého lidu.

Takový národ opravňuje k nejlepším nadějím a síla, s jakou v posledních letech po dosažení svobody a uvolnění pout rozkvetla lidová kultura a způsob, jakým k tomu napomáhala inteligence a vláda ukrajinská, je nezvratným důkazem té velké dřímající síly v lidu, z níž jen svoboda a skutečná vláda lidu může učinit sílu živou. —

4. Ukrajinská divadla a jejich rozkvět v poslední době.

Uvolnění pout a krátká doba samostatnosti ukrajinské přispěla v netušeném rozsahu k rozkvětu dramatického umění a divadelnictví na Ukrajině. To, co po léta bylo utajeno a nesmělo se projevit, propracovalo se nyní plnou silou na povrch, takže dnes mohou se vykázat Ukrajinci vysoce stojícími divadly.

Historie ukrajinského divadla a jeho nynější stav je nejlepším důkazem toho, že Ukrajinci potřebují svobodu, že jsou jí hodni a dovedou jí náležitě využítkovat v nejlepším smyslu.

Do revoluce bylo divadelnictví na Ukrajině všemožně omezováno a kladeny mu překážky. V první polovici 19 století vznikaly na Ukrajině amateurské kroužky, které hrávaly, pokud jim to censura dovolila, staré kusy Kotljarevského („Natalku Poltavku“ a j.), Kvitky, Kucharenka a j.

V Kyjevě založen byl v letech sedmdesátých kroužek divadelní, v jehož čele byl dobrý ukrajinský spisovatel a skladatel dramatických prací Mychajlo Staryčkyj i skladatel M. Lysenko.

Po celé Ukrajině cestuje tou dobou kočovní společnost Aškarenkova, společnost ruská, která však tu a tam hraje také kusy v „maloruském jazyku“, a mezi jejímiž členy se nalézají i pozdější slavný ředitel a umělec ukrajinský Sadovskij (bývalý ruský důstojník.) V r. 1876 přichází carský úkaz, kterým jakékoliv hry v ukrajinském jazyku jsou zakázány.

Aškarenko hraje tedy jen po rusku. V širokých vrstvách lidových na Ukrajině nenacházejí však ruské hry obliby a Aškarenko stojí před finanční katastrofou. Po úradě se Sadovským posílá Aškarenko prosbu do Petrohradu, aby mu bylo povoleno hrát nepochitické, nenárodní kusy v „malorosijském“ jazyku. Povolení přišlo a s ním i rozkvět a finanční prosperita trupy Aškarenkovy. Je to nejlepším důkazem, že již tenkrát bylo ukrajinství v lidu živé, i v poruštěných městech Ukrajiny.

Současné s tím začíná rozkvět dramatického umění na Ukrajině.

Mychajlo Staryčkyj píše svému národu více než 30 dramatických prací, z nichž některé se staly velmi populárními (na př. „Čornomorci“, Bohdan Chmelnyckij“, „Oj, ne chody Hrycju“, „Kruty, ta ne perekručuj“, „Cyhanka Aza“ atd.). Literárně cenné je drama „Ne sudyloš“, kde se dotýká Staryčkyj smutného poměru mezi inteligencí a národem, prostým lidem. Řada jeho prací je ze selského žití a potom z ukrajinské minulosti.

Otcem ukrajinského divadla a výlučně dramatickým spisovatelem je Marko Kropyvnyčkyj (1841—1910), originální a hluboký umělec, více však herec a organisátor než spisovatel. Z jeho kusů udrželo se mnoho ještě dnes na scéně (na př.: „Po revisii“, „Vij“, „Daj sercju volju, zavede v nevolju“, „Pošylyš u durni“, „Hlytaj“, „Dvi semji“, „Skrutna doba“, „Zajdyholova“ a j.). Řeší v nich již nejen různé psychologické, ale i sociální problémy s vřelou láskou a pochopením lidu.

Největším dramatickým spisovatelem té doby je Karpenko Karyj (Ivan Tobilevyč 1845—1907), který vystupuje se silnými a opravdovými kusy, v nichž s velkou věrností a živostí i uměleckým citem předvádí ukrajinské národní žití, jeho vady i přednosti, jeho krásy i boly („Martin Burulja“, „Burlak“, „Rozumnyj i dureň“, „Pidpany“, „Po-nad Dniprom“, „Sujeta“, „Chažajin“, „Sto tysjač“ atd.). Jsou mezi nimi kusy, které zasluhují překladu a které by na české publikum působily jistě hlubokým dojmem. —

Zatím co v Kyjevě vznikl amateurský kroužek Staryčkého a Lysenka, přejímá Kropyvnyčkyj ruskou společnost Aškarenkovu a činí z ní, zároveň s Karpenkem Karym společnost čistě ukrajinskou. Členem jejím zůstává i Sadovskij.

Společnost Kropyvnyčkému podniká cestu po celé Ukrajině a setkává se s bouřlivým úspěchem ve všech místech, dokonce i v Petrohradě (r. 1880), ač její repertoár byl pro politické poměry silně omezen a censurou všemožně utiskován. Dovoleny byly stále jen kusy z lidového žití, vše, co jen z daleka připomínalo něco z národního nebo sociálního boje, bylo škrtnuto.

V Oděse odešel od společnosti Sadovskij, který ještě s několika členy sboru utvořil vlastní společnost „Sadovského“.

Tato existuje v Kyjevě až do dnes a reprezentuje nyní t. zv. starou školu. Hrají se v ní staré, historické, ale i velmi dobré nacionální kusy, populární operety a opery a kusy starších ukrajinských lidových dramatiků.

V Haliči jezdilo v době Kropyvnyčkému po venkově kočovný „Teatr ruškoj Besidy“, divadlo starého ukrajinského typu.

Největšími herci a dramatiky předrevoluční doby byli vedle Kropyvnyčkému, Karpenka a Sadovského M. K. Zaňkovečka, A. P. Zatyркеvyč-Karpyňska, M. K. Sadovska-Barylotti, Saksahanškyj, Maňko, Bojarška, Viryna, Hrycaj, Zahorškyj, Maxymovyč a j.

Vedle společnosti Kropyvnyčkému a Sadovského vznikla ještě řada menších společností stálých i kočujících dvojího typu: „rusko-malorosijského“ (kde se hrálo po rusku i po ukrajině) a „ukrajinsko-malorosijského“ (kde se hrály hry výlučně ukrajinské). Censura tísnila totiž stále a omezovala, k provozování kusů čistě ukrajinských bylo třeba povolení samé petrohradské censury a vedle toho ještě místních administrativních úřadů, které často kus nepovolily, i když z Petrohradu došlo schválení. Tak prodělávalo ukrajinské divadlo až do revoluce pravé martyrium (!905).

Revoluce dala svobodu ukrajinskému lidu a s ní i svobodu ukrajinskému divadlu, které se projevilo v nových formách a nejrůznějších směrech. V podstatě dělí se nyní ukrajinská divadla na 2 typy: starého a nového směru.

K divadlům staršího typu náleží všechny předrevoluční společnosti, které za časů svobody nepotřebovaly už ovšem zakrývat svůj nacionální ráz a proto vedle starých čistě zvykových a politicky i národně bezbarvých kusů přijaly i hry čistě nacionální a hry s historickým charakterem jako na př.: „Hetman Dorošenko“, „Bohdan Chmelnickyj“, „Pro ščo tyrsa šelstila“ a j.

Mezi divadla staršího typu náleží v první řadě divadlo Sadovského v Kyjevě, nejpopulárnější a nejoblíbenější kyjevské divadlo s dobrými herci a kusy národního rázu. Divadlo Sadovského má přes to, že náleží k starší škole, velkou umě-

leckou cenu a několik jeho představení v Praze by dostačilo úplně k tomu, aby získalo české publikum a změnilo jeho soud o Ukrajincích, pokud se tak ještě nestalo.*)

Druhým významným divadlem starší školy je „Ukrajinskýj nacionalnyj teatr“ s historickými i novějšími nacionalními kusy. Je to divadlo uměleckého rázu pro široké publikum, které v r. 1917—18 bylo pod správou t. zv. „Teatralného komitetu“, jenž byl potvrzen samou vládou ukrajinskou („Centrální radou“). „Teatralnyj komitet“ byl kroužek, ve kterém se sdružovali přední ukrajinští umělci, kompositoři, mistři slova i péra; hlavním iniciátorem jeho byl bývalý generální sekretář osvěty v „Centrální radě“ Ivan Stešenko, zabitý později zákeřně v Poltavě ruskými zpátečníky.

Mnoho osob z „teatralného komitetu“ účastnilo se prací při různých sekcích ministerstva osvěty, jež měly na starosti péči o divadlo a umění jako „musičnyj viddil“, „teatralnyj viddil“. „viddil plastyčnych mystectv“, „viddil ochorony pamjatok starovyny“ a „chudožňopromyslovij viddil“. Všechna tato oddělení se časem soustředila v ministerstvu osvěty pod titulem „Holovne upravliňnja mystectv i narodňoji kultury“, které vzorně plní svůj úkol. Oddělení tato byla zbudována za těžkých poměrů, vyrostla zrovna organicky z lidu a jeho přání po osvětě mohou být v mnohem i svojí organisací i svojí prací vzorem ministerstvům jiných států.

V sezoně 1918—19 převzat byl „Ukrajinskýj nac. teatr“ do státní správy a jmenuje se nyní „Deržavnyj ukrajinskýj narodnyj teatr“. Jeho ředitelem je starý dobrý umělec a herec Saksahanškyj.

Třetím větším ukrajinským divadlem starší školy je populární „Robitnyčyj teatr“, který hraje v dělnické čtvrti „na Lukianovci“ každý druhý den pod ředitelstvím Zacharenka.

Vedle toho menší divadla jako dobrý stálý ochotnický kroužek při kyjevské „Osvětě“, „Teatr Zaliznyčnykiv“ a j.

Sílu a rozkvět ukrajinského umění, tu krásnou touhu proniknout a postavit se po bok druhým národům přes nejnepříznivější okolnosti charakterisují dobře ukrajinská divadla mla-

*) Sadovský je starý Slovan. Bil se za slovanskou věc na Šipce v r. 1878 a byl odměněn za to řádem svatojiřským.

O jeho lásce ke slovanskému umění svědčí to, že s velkou oblibou vybíral kusy slovanské, mezi nimi i české.

„Prodaná nevěsta“ ve výborném provedení jest jeden z nejoblíbenějších kusů jeho repertoiru. V posledním roce dával několikrát Mrštíkovu „Maryšu“ a. j.

Z ruských autorů hrál nejraději Ostrovského a zejména Gogola.

Sadovského škola nazývána je sice „starší“, avšak stojí plně na výši doby a zaslouží si plným právem svoji dobrou pověst a starou tradici.

dé školy, která vznikla v nejnovější době, a z nichž nejvýše stojí „*Molodyj teatr*“ a „*Ukrajinskij deržavnyj dramatyčnyj teatr*“.

„*Molodyj teatr*“ vznikl v r. 1917 z iniciativy kroužku nadšených umělců, kteří na svůj prapor napsali staré heslo „*l'art pour l'art*“ — „umění pro umění“. Hlavním pracovníkem byl při tom výborný umělec Leš Kurbas, který až dodnes je prvním režisérem „*Molodoho teatru*“. Tento kroužek umělců dal se z čisté lásky k umění bez jakékoliv materiální pomoci do obtížné práce: ukázat ukrajinskému lidu pravé moderní umění ukrajinské i cizí. „*Molodyj teatr*“ je plodem práce hloučku ideálních služebníků umění, kteří obětovali k uskutečnění svého cíle často svoje poslední finanční prostředky.

Pro nedostatek fondů a potřebných prostředků konala se představení „*Molodoho teatru*“ v sezoně 1917—18 jednou týdně v najatých ruských místnostech.

Představení „*Molodoho teatru*“ („*Mladého divadla*“) měla úspěch a potkala se u publika s takovým zájmem, že se podařilo získat pro sezonu 1918—19 státní subvenci a umožnilo se tak pronajít stálou místnost, ve které „*Molodyj teatr*“ hraje nyní každodenně s výjimkou pondělka.

Repertoír „*Molodoho teatru*“ je čistě moderní. Z ukrajinských dramaturgů hraje se tu především Vynnyčenko, Lesja Ukrajinka a Oleš. Tak z Vynnyčenka: „*Brechnja*“ (Lež), „*Čorna pantera i bilyj medvid*“, „*Hrich*“ a j.

Z Lesji Ukrajinky: „*V puščach*“ a j.

Z Oleša: „*Etudy*“, „*Osiň*“ (podzim) a j. Vedle ukrajinských spisovatelů byli na repertoíru i starší klassici i cizí moderní autorové jako: Sofoklův „*Car Oedip*“, díla Hauptmannova, Halbe-ho, Ibsena, ruského Andrejeva atd.

„*Molodyj teatr*“ charakterisuje čistá originalnost v režii, svérázné pojetí a provedení kusu docela své, od nikoho nepřebírané, čímž liší se „*Molodyj teatr*“ od hotových šablonovitých podání divadel západní Evropy i moskevské scény. —

Stejný repertoír jako „*Molodyj teatr*“ má „*Ukrajinskij deržavnyj dramatičnyj teatr*“, který povstal z iniciativy státní v r. 1918 a je vydržován z fondů státních. Směr tohoto divadla i výše je jako u „*Molodoho teatru*“*) a je dobrou známkou kyjevského publika, že se tam mohou vedle sebe udržeti dvě tak čistě umělecká ukrajinská divadla, když vedle nich

*) Na repertoíru „*Ukrajinského deržavneho teatru*“ (ukrajinského státního divadla) byl na př. Vynnyčenkův kus z bolševických kyjevských časů „*Miž dvoch sil*“, z Lesji Ukrajinky „*Lisova pišňa*“ (Lesní píseň), kusy Ibsenovy a jiných světových klassických autorů. Režiserem divadla je bývalý režiser moskevského uměleckého divadla Zacharov.

Perspektivy „ukrajinského deržavneho teatru“ jsou krásné a široké.

existuje ještě několik populárních ukrajinských divadel starší školy i divadla ruská, na něž ukrajinská vláda nijak nesáhla a která provozují svoje kusy docela volně tak jako dříve.

Všechny divadelní záležitosti na Ukrajině jsou podřízeny divadelnímu oddělení při ministerstvu národní osvěty („Teatralnyj viddil“), které má tyto sekce: a) čistě divadelní, b) vydavatelskou, c) pedagogickou, d) kinematografickou.

Stát sám podporuje divadla a stará se o zakládání a rozšíření divadelního umění na Ukrajině, jakož i o jeho pozdvižení. Tak zřízena a podporována byla „Ukrajinská národní divadla“ v Poltavě, Chersonu a j.

V Kyjevě byla založena „Ukrajinská státní dramatická škola“, dále instruktorsko-režiserské kursy pro vesnická divadla, státní divadelní komora (kde se sbírají kulisy a potřebný materiál pro kočující divadla), vydávají se soustavně divadelní kusy pro velká i vesnická divadla, soustřeďují se a kupují divadelní filmy, které se pak dávají k dispozici venkovským kinům (při „Prosvitách“) atd.

Skoro každé městečko, ba i větší vesnice, mají dnes ochotnické divadelní spolky podporované všemožně mladou ukrajinskou vládou. Tyto kroužky vznikají hlavně všude tam, kde je „Prosvita“, ukrajinský vzdělávací spolek.

V Haliči vyvínovalo se divadlo docela jinak, volněji, ale nemělo ani tolik dobrých sil, ani takového publika, a proto nemohlo to dovésti k takové výši jako divadlo v nadněpranské Ukrajině.

Dlouhou dobu měla Halič jediné „Teatr ruskoji*) Besidy“ s nejpestřejším repertoirem a dobrými řediteli Bačynským, Romanovyčevou, Stečynským, Janovyčem, Biberovyčem, Lopatyňským, Hrynyveckým, Hubčakem, Stadnykem, Sireckým, Rubčakovou atd. Před vojnou chtěli si haličtí Ukrajinci zřídit stálé divadlo ve Lvově a pořídili si již soukromými dobrovolnými sbírkami kapitál na vystavění zvláštní budovy.**)

Za vojny se „Teatr ruskoji Besidy“ rozdělil, mimo to zřízeno bylo pod ředitelstvím Onufraka ukrajinské divadlo v Černovicích a založena byla před vojnou i za vojny řada ochotnických divadel při „Prosvitě“.

*) ukrajinské.

**) V budově té je nyní hudební škola („Vyššího muzičnoho instytutu im. Lysenka) a vedle toho pěkný divadelní sál.

5. Ukrajinské malířské a sochařské umění.

Krásná bohatá Ukrajina se svým milým a tichým, slunným krajem byla vděčnou půdou pro umělce, kteří v ní mohli stále čerpat a dobře se uplatňovat.

Před wojnou nebylo ovšem odborných ukrajinských uměleckých škol, až v říjnu 1917 založena v Kyjevě samostatná ukrajinská umělecká akademie s dobrými profesorskými silami a vysloveně nacionálním rázem.

Ukrajinské umělce možno rozvrhnouti na 2 kategorie. Na uvědomělé, dobré Ukrajince, kteří brali nejen látku z Ukrajiny, ale též ukrajinsky cítili a žili, a potom umělce Neukrajince nebo vlažné Ukrajince, kteří brali z Ukrajiny jenom motivy.

Do kategorie uvědomělých Ukrajinců náleží ze starších Borovykovskyj, genrista Martynovyč, ilustrátor Kotljarevského Eneidy Kornijenko, znamenitý akvarelista Sergij Vasylkivskyj (charkovský umělec, jehož obrazy jsou rozšířeny po všech museích Rusi i Ukrajiny), známý ilustrátor Ševčenkova „Kobzara“ Slastona a známý ilustrátor Ivaň Ižakevyč.

Z mladších ukrajinských malířů jsou nejznámější: Prof. Buraček, krajinář, prof. ukraj. umělecké akademie, žák Stanislavského, Poláka, který přilnul silně k Ukrajině a čerpal látku výlučně z ukrajinského života.

Fedor Kryčevskyj, bývalý president malířské školy v Kyjevě, ukrajinský genrista.

Genristy jsou dále Krasickyj, Djadyčenko a Rozvadovskij.

Historickým portretistou je Mychajlo Novakovskij.

Oblíbeným akvarelistou je Ambrosij Ždacha.

K dobrým umělcům náleží dále krajinář Kozyk, Poduško, a portretista Muraško.

Z nejmladších ukrajinských umělců naddněpranských uvést dlužno Sudomoru, Lapina, Trochymeňka, grafika Kovžuna a krajináře Romanova.

Z Neukrajinců nebo vlažných Ukrajinců, kteří politicky a národnostně nebyli úplně uvědoměli, kteří však milovali Ukrajinu jako kraj a rádi nebo skoro výlučně užívali ukraj. motivů a námětů:

Z nich nejznámější jsou Světoslavskij, akademik Halimskyj, Kozlovskyj, Maněvyč a nedostižný malíř ukrajinské chaty Vřešt (Polák cítící vřele s Ukrajinou), Konst. Makovskij, Kujindži, Pimonenko, Kryžyckij, Samokiš a zvláště světoznámý Řepin.

Po r. 1905 bylo založeno z iniciativy prof. Cholodnoho, Ižakevyča a bratrů Kryčevských „Tov. ukrajinských umělců“, které uspořádalo řadu dobrých výstav. K plnému rozkvětu

dochází ukraj. malířství teprve po založení samostatné ukr. umělecké akademie v r. 1917.

Z haličských Ukrajinců vynikli básník, dramaturg a malíř (zvláště kostelních obrazů) Kornjlo Ustyanovyč, genrista a krajinář Truš Ivan, modernista O. Kulčycka, malíř historických obrazů Ivasjuk a jiní.

Z ukrajinských sochařů nejslavnější je Poltavec Havrylko a haličský Mychajlo Parasčuk, z architektů pak zejména Vazyl Kryčevskyj, malíř, umělec a obnovitel ukrajinského stylu v architektuře. Jeho nejlepší prací je budova poltavského zemstva, kterou američtí kritikové prohlásili za nejkrásnější stavbu bývalého Ruska.

Z výtvarného ukrajinského umění je největší a zůstane největší krajinářství.

Nejen pro mírné podnebí a slunný kraj, ale zvláště pro překrásné písně a zvláštní ráz výtvarného umění byla Ukrajina nazvána Italií mezi slovanskými zeměmi.

Velká sběrna obrazů ukrajinských a slovanských malířů, čítající přes 700 pláten, jest prozatím v soukromém držení p. H. Kvjatkovského.

6. Ukrajinské školství.

Jako v druhých odvětvích kultury, tak i ve školství znamená revoluce ruská a svoboda Ukrajiny vysvobození ze starých strašných poměrů.

Před wojnou nebylo na východní Ukrajině vůbec ukrajinských škol, byly tu jen školy ruské a ještě těch bylo málo, lid byl udržován zúmyně v duševní temnotě.

V ruských školách nenacházel ovšem ukrajinský mužik toho, co tam hledal, a co mohla by mu dáti škola v mateřském jazyku. Velká zásada Komenského a jiných pedagogů o tom, že dítě má být vychováváno mateřskou řečí, neplatila pro ruské státníky.

To, co po léta bylo násilím a uměle zadržováno, propuklo tím bouřlivěji za světové války, kdy ukrajinský lid dostal vládu země do svých rukou a s tím i právo rozhodovat o svém školství.

Ministerstvu národní osvěty připadl těžký, ale vděčný a krásný úkol zorganizovat školství na Ukrajině. S pomocí „Národních úprav“ (zemstev) podařilo se ministerstvu zbudovati skutečně za krátkou dobu ohromný počet škol národních i středních, současně též i organizaci vysokých škol.

Pravidlem bylo, že v každé vesnici a místě Ukrajiny musí být zřízena národní škola a vedle toho nedělní kurs pro dorostlé. Organizaci národního školství věnovala ukrajinská

vláda největší pozornost a dá se čekat, že po návratu normálních dob bude se pokračovati v této práci se stejnou intenzivností, takže mladá generace bude už gramotná.

Ne tak samozřejmé bylo zřizování středních ukrajinských škol v posledních rocích, a tu překvapuje zrovna ta touha lidu i po škole střední. Ministerstvu osvěty dostalo se tu velké a účinné pomoci v „Národních úpravách“ (bývalých zemstvech), které po zavedení všeobecného hlasovacího práva dostaly se na Ukrajině též do rukou lidu a staraly se úsilovně o rychlé povznesení školství. Tak otevřeno bylo v r. 1917—19 v poltavské gubernii 50 ukrajinských gymnasií, z nich 40 ve větších vesnicích na přání sedláků samých. V gubernii podolské s pomocí zemstva zřízeno bylo od vypuknutí revoluce 100 progymnasií,*) 10 gymnasií a několik odborných škol. V druhých guberniích byl vzrůst středních škol relativně menší, nicméně však byl všude zrovna imponující počet nově zřizovaných středních škol. Národ, který před vypuknutím revoluce neměl ani jedné své národní školy, vystupuje po krátké době svobody s několika sty středních škol, zřizovaných ponejvíce pomocí samosprávných úřadů, zemstev, tedy přímo z vůle lidu, který v zemstvech rozhodoval. Vidět tu znovu, co značilo národní vzkříšení Ukrajinců; znamenalo nejen národní, ale i sociální probuzení a kulturní pozdvižení lidu, tak jak o tom psal a jak to prorokoval Drahomanov a Franko.

Při tom počínala si ukrajinská vláda docela tolerantně, ač měla vládu v rukou, k ruským středním školám. Principem bylo: Žádná střední ruská škola se nemá zavírat, ukrajinské střední školy musí se otvírat jako nové. V Kyjevě samém byla otevřena v r. 1918 tři gymnasia ukrajinská.

Zajímavější než u středních škol je historie vzniku a počátečního vzrůstu ukrajinských universit.

Hned za několik dní po propuknutí revoluce ruské ustavil se v Kijevě 7. března 1917 „Svaz ukrajinských inženýrů“ s professorem kyjevské polytechniky Haničským v čele. Svaz tento čítal 700 členů a svědčí o velké síle Ukrajinstva, které se projevilo při zavanutí první svobody. Svaz ukrajinských inženýrů, který si dal případné jméno „Pracja“, pustil se plnou parou do řešení nejdůležitějších a nejpálčivějších otázek technických i kulturních na Ukrajině. Jako jeden z prvních bodů postavil si spolek „Pracja“ na svůj program zřízení ukrajinské university (na které by se přednášely též různé technické předměty).

*) t. j. nižší gymnasium.

Pod řízením prof. Haničkého otevřena byla 5. října 1917 první ukrajinská universita pod jménem „Ukrajinskij narodnyj universitet“. Začátky byly trudné. Spolek „Pracja“ musil se starat sám o všecko, vláda nedala z počátku na universitu ani krejcaru. Přihlásilo se přes 1000 posluchačů a přednášky konaly se v ruské universitě sv. Vladimíra vždy večer od 6—10 hodin. Na universitě byly tyto fakulty: filologicko-historická, mathematická, přírodovědecká a právní; vedle toho dvě přípravné třídy pro nedokončené středoškolské posluchače, kteří chtěli vstoupit později na universitu.

Ty smutné začátky university, její vznik z iniciativy spolku ukrajinských inženýrů, těžké okolnosti, za nichž se přednášelo (večer a v noci) a při tom slušný počet posluchačů svědčí zase o skutečné potřebě university, o ukrajinské touze po vědění a po škole a o tom, že tu nešlo o něco umělého.

Teprve ku konci dubna 1918 dostala universita k dispozici místnosti bývalé dělostřelecké školy, a 1. června přijat byl „Ukrajinskij narodnyj universitet“ do správy státní. Oficielně byla pak státní ukrajinská universita otevřena 18. října 1918. Byla rozmnožena o fakultu medicinskou a počet posluchačů byl 2000.

Ruská universita v Kyjevě měla tou dobou kolem 4000 posluchačů. Mnozí z nich byli uprchlíci z bolševického Ruska. Zajímavý je však poměr židovského a nežidovského posluchačstva na universitě ruské a ukrajinské.

Na ukrajinské universitě činil počet židů 1% (jedno), na ruské 60%, tedy více než polovinu.

V listopadu 1918 začali pracovat ukrajinští vlastenci pod vedením Petljurovým a Vynnyčenkovým, aby svrhli vládu Skoropadského. Většina studentů ukrajinské university odešla do armády Petljurovy a universita byla proto zavřena, kdežto posluchači ruské university odešli většinou jako „dobrovolci“ do armády carsko-německého Skoropadského.

Boj mezi Petljurou a Skoropadským skončil vítězstvím národního a demokratického ukrajinského vojska Petljurova, který v čele direktoria vtáhl do Kyjeva. Ukrajinská vojska vtáhla rovněž do Kyjeva a obsadila místnosti ukrajinské university, universitu ruskou pak nechali Ukrajinci se vzácnou tolerancí tak jak byla a umožnili nerušené konání přednášek na ní.

O národní snášenlivosti ukrajinské svědčí též fakt, že šubvence státní pro ruskou universitu byla od ukrajinské vlády dokonce zvýšena.

5. února 1919 přišli do Kyjeva bolševici. Rada profesorů ukrajinské university koná i nyní periodicky porady o přednáškách a přípravách pro příští roky, t. zv. podhotovčí kursy

(přípravné) existují také dále a přednáší se na nich. Ukrajinská universita existuje tedy *via facti* i za bolševické vlády v Kyjevě a čeká ji velká budoucnost po uklidnění poměrů.

Vedle ukrajinské státní university pracovala „prosvitna komisija“ při universitě velmi čile na zřízení lidové university, která měla být paralelou ke státní universitě. Nejlepší pracovník prosvitné (osvětové) komise Ivanov, mladý a nadšený Ukrajinec, byl však ubit ruskými reakcionáři, kteří ho obviňovali, že organisoval povstání proti hejtmanovi Skoropadskému.

Za 4 dny po otevření university v Kyjevě byla otevřena slavnostním způsobem druhá ukrajinská státní universita v Kamenci-Podolském (22. října 1918) po přípravných pracích prof. Ohienka, (pozdějšího ministra vyučování, a prof. Hanického) za finanční pomoci zemstva podolského a města Kamence. První rok, za nejnepříznivějších poměrů, měla tato universita 500 posluchačů a přednášky se na ni konaly i za bolševické éry na Ukrajině.

Otázka vysokého školství byla rozřešena tak, že polytechnika v Kyjevě měla být utrakvistická (ti professoři, kteří umějí jen rusky, měli přednášet rusky, ostatní ukrajinsky) a vedle toho měla být zřízena samostatná technika ukrajinská ve Vynyci za finanční podpory zemstva.

Za 1½ roku — od vypuknutí revoluce až do příchodu bolševiků do země — zřídili tedy Ukrajinci nejen velký počet škol národních, středních a odborných, ale též 2 samostatné university a prokázali v oboru školském, stejně jako v druhých oborech kultury, nezlomnou vůli jíti ku předu, vlastní silou přivést národ na vyšší kulturní stupeň. Je zrovna obdivuhodný ten vzrůst školství; tam, kde ještě na začátku r. 1917 nebylo jediné národní školy ukrajinské, povstává za necelá dvě léta celá síť škol národních, středních i 2 školy vysoké — a to vše, jak bylo vyličeno, z vůle a přání lidu, docela přirozeně, tak jako by se to rozumělo samo sebou.

Jenom hnutí, které tkví tak hluboce v lidu a má své kořeny v milionové masse mužiků, může jíti tak lehce a tak ohromnými kroky v před.*)

*) Příkladem toho, jak rostlo a vyvíjelo se školství na Ukrajině za svobody může být poltavská gubernie. Na Poltavštině podařilo se od výbuchu revoluce za poměrně nedlouhou dobu ukrajinské vládě zříditi kolem 3000 ukrajinských národních škol, 50 středních škol, 99 měšťanských škol, vysokou keramickou uměleckou školu v Myrhorodu (kde umění keramické stojí na takové výši, že bylo obdivováno všemi cizinci), učitel'skij institut (vysoká pedagogická škola) a jednu universitní fakultu (filologičnyj fakultet). Rozvoj šel dále rychlým tempem. V rozpočtu zemstva poltavského pro rok 1919, který činil 74 milionů karbovanců byla řada položek na nové školy.

Též v Haliči bojovali Ukrajinci těžce o svoje školy s Poláky, chráněnými a protežovanými vždycky rakouskou vládou. Jsou dostatečně známy poměry na národních školách ukrajinských v Haliči, kde učil po ukrajinsku polský učitel a uvědomělý ukrajinský učitel byl soustavně polským inspektorem a úřady pronásledován a chikanován. Tak jako my s Němci, musili se Ukrajinci bít s Poláky o každou třídu národní školy. Ukrajinské obecné školy byly zřizovány jen na vesnicích, v městech musila je zakládati svým nákladem ukrajinská společnost „Ridna škola“.

Státních středních škol měli Ukrajinci pouze 5 (gymnasií-reálek neměli) — před válkou otevřeli si však sami několik privátních gymnasií ze soukromých prostředků.

Po léta bojovali Ukrajinci marně o zřízení ukrajinské university ve Lvově. Bojovali v parlamentě i nelegální, avšak pochopitelnou taktikou studentskou, která i u nás nacházela velké sympatie. Živým citem byla diktována pověstná „holodivka“ (hladovka) ukr. studentů 1908, „fialkiáda“ 1902 a velké demonstrace z r. 1910. Nejlepší syni a učenci Ukrajiny nemohli učit ve Lvově na universitě svého kraje.

Poměrně nejlépe dařilo se ukrajinskému školství v Bukovině, kde se zvláště před vojnou rozvíjelo úplně svobodně. Ukrajinci měli v Bukovině dokonce 3 střední školy (2 z nich utrakvistické).

III. Význam a síla ukrajinských samo- správných a svépomocných organizací:

1. Zemstva. 2. Družstevnictví.

Je všeobecně známo, že Ukrajina je bohatá a krásná země. I lidé, kteří se problémem ukrajinským nezabývali, znají nyní z denní četby, že Ukrajina je země větší rozsahem než bývalé Rakousko-Uhersko, že se rozprostírá od Sanu po Kavkaz a zabírá nejúrodnější kraje jižního Ruska. Četné statistiky poučovaly nás, zejména v době brest-litevského míru, o tom všem, co je, jak velké bohatství přírodní všeho druhu se na Ukrajině nalézá. Je též známo, že celkový počet Ukrajinců činí kolem 40 milionů duší.*

Dosud se jak Poláci, tak i Rusi a Němci dívali na Ukrajinu jako na pouhou bohatou kolonii, přišli tam vždy jen, aby kořistili, brali a využívali jejích darů přírody. Ukrajina byla každému jen tělem bez duše, lid sám a jeho snahy byly každému vedlejší. Proto také ukrajinství nenacházelo pochopení ani u carského Ruska, ani u generála Skoropadského, z německé milosti na Ukrajinu dosazeného, ani ovšem u Poláků.

Cizina — i nejbližší sousedé — vědí velmi málo o ukrajinském lidu, o jeho kultuře, jeho literatuře, jeho historii a nevědí zejména nic, nebo jen docela málo o hlavních silách nové Ukrajiny, o těch mladých a silných organizacích, které sice povstaly již před lety, ale teprve po revoluci byly postaveny na moderní základ a tvoří nyní nejmocnější oporu ukrajinského lidu, totiž jeho zemstva a družstevnictví.

Světová vojna rozvrátila všechny země a zavinila všude velké hospodářské otřesy, v některých státech přímo

*) Pro toho, kdo se zabývá studiem Ukrajiny a chce se v každém ohledu důkladně pouinformovat, doporučuji obšírný spis St. Rudnyčkého, docenta Lvovské university „Ukraine, Land und Volk“. Najde tam všechny potřebné statistiky a bohatý, cenný materiál, bohužel však i několik nemístných rusofobských poznámek, které knize jinak skutečně výborné a s láskou psané ubližují.

katastrofy. A vítězem z té vojny vyjde ten, kdo bude sám v sobě dosti silný, kdo bude míti dosti životní síly. Nepomůže spoléhání na cizí — přesvědčili jsme se o tom dostatečně sami.

V okamžiku chaosu a hospodářského neladu přivádějí Ukrajinci ku pomoci dvě velké organisace, samosprávná zemstva a svépomocné družstevnictví vyvinuté tak, jak málo kde jinde.

Nejbližší budoucnost ukáže, jaká síla v nich vězí.

1. Zemstva.

(„Národní rady a upravy“).

Již carská vláda pochopila, že není možno ovládati z jediného místa, z Petrohradu, celou obrovskou říši s nejrůznějšími místními potřebami, a přenesla proto část moci na samosprávné organisace.

Gubernie a okresy volily ze svého středu zemstva, města pak dumy k obstarávání státem přenesených záležitostí.

Povinností a úkolem zemstev bylo starati se o hospodářské a kulturní potřeby obyvatelstva, starati se o školy, cesty, mosty, o lékárny a o drobné hospodářské potřeby lidu.

Před revolucí byla zemstva pouhým nástrojem v ruce vlády, v ruce gubernátora. Lid sice volil, ale nepřímou, volil jen „kandidáty“, z těch pak vybíral gubernátor vhodné a příjemné voliče. Tak pronikli vždy při volbě velkostatkáři, továrníci, bohatí měšťané a jejich služebníci, jakož i lidé oddaní slepě vládě a carskému režimu. Velkostatkáři a páni starali se ovšem pak jen o sebe a pracovali v zemstvech více proti lidu než pro něj. A když už sem tam pronikl nějaký svobodnější návrh zákona, měl gubernátor právo jej zamítnout.

Na Ukrajině byl tento nepřímý způsob voleb a gubernátorské poručíkování dvojnásob nešťastný, neboť zde se spojoval s útiskem sociálním i útiskem národnostní. Páni v zemstvech, kteří rozhodovali o ukrajinských sedlácích, byli buď polští nebo ruští velkostatkáři.

Velkostatkářům nezáleželo ovšem na tom, aby silnice byly stavěny účelně, jak toho vyžadoval zájem celku. Jim byly přednější silnice, které šly k jejich zámkům a které vyhovovaly jinak lépe jejich osobním zájmům.

A kulturní povznesení lidu neleželo jim také na srdci, vždyť právě naopak mužik temný a neosvícený se dá lépe využít a vykořistit. Čím chudší a bídňější mužik, tím méně nebezpečný pro pány.

Dle toho se před revolucí zemstva řídila, a když nastala válka a zemstvům připadla též starost o zásobování vojska a dodávání pro stát, odnesli to v první řadě zase jen malí lidé, muži.

S revolucí nastal však kardinální obrat. Revoluční vláda nařídila všeobecné a přímé hlasovací právo do zemstev a tak se stává lid opravdovým pánem na vlastní půdě.

Všeobecné hlasovací právo do zemstev znamenalo jejich sukrainisování. Do zemstev se dostávají praví zástupci lidu, kterým byl zájem o lid první věcí a kteří proto všemožně se snaží ten lid povznést materiálně i kulturně.

Zemstva na Ukrajině dostala ve všech guberniích ráz ukrajinský, v některých pak (na př. podolské, poltavské) ráz čistě, výhradně ukrajinský.

Ukrajinská demokratická zemstva stala se pak zároveň s ukrajinskými družstvy nejen předním pracovníkem na kulturním a hospodářském poli národa, ale také i opravdovým představitelem národní myšlenky ukrajinské.

Za krátký čas od revoluce otevřela zemstva tisíce národních ukrajinských škol, sta gymnasií i dosti jiných odborných škol a vedle toho přispěla v mnohém směru k opravdovému pozdvižení lidu.

Všechna zemstva na Ukrajině se sdružila v „Centralnu vseukrajinsku spilku zemstv“ v Kyjevě, a jejím předsedou byl zvolen předseda direktoria a hlavní ataman ukrajinských vojsk S. Petljura.

„Vseukrajinska spilka zemstv“ rozvinula hned v prvních dnech své existence širokou organizační kulturní i hospodářskou práci. Narazila tu však na odpor generála Skoropadského, carsko-německého nástroje, který dobře postřehl nebezpečí hrozící z demokratických a národních zemstev a vrhl se celou silou své reakce proti nim.

Uvrhl do vězení Petljuru a s ním dal zavřít i řadu jiných nejlepších pracovníků zemstev, a na jejich místo dosadil své lidi. Snažil se všemožně omezit činnost zemstev, až do té doby, kdy zmučený ukrajinský národ povstal a zahnal ze země jak Němce, tak i jejich Skoropadského.

Zemstva dala se pak energicky znovu do práce a pracovala dosti dobře i za bolševického intermezza zároveň s družstevními sbory a vykonala už ohromnou práci na poli sociálním i národním.

K ilustraci práce ukrajinských demokratických zemstev slouží jako příklad práce vykonaná v podolském zemstvu, které dobře odolávalo násilí Skoropadského:

Zemstvo v Kamenci Podolském otevřelo za jeden rok své demokratické činnosti několik set národních škol, 100 pro-

gymnasií, 10 gymnasií, umožnilo otevření university v Kamenci Podolském a upsalo na ni 2,000.000 hřiven, stejnou sumou přispělo i na projektovanou technickou školu ve Vinnyci. Pracovalo silně na poli hospodářském, pomáhalo všemožně sedlákům, podniklo řadu staveb a jeho celkový obrát se proti dřívějšímu mnohonásobil.

Staré carské zemstvo mělo v posledním roce celkový obrát $1\frac{1}{2}$ milionu hřiven, ukrajinské demokratické zemstvo mělo v prvním roce svého trvání v r. 1918 obrát 14 milionů hřiven a rozpočet na r. 1919 činil již 100 milionů hřiven.

Takovým tempem roste život na Ukrajině a není síly, která by jej mohla zničit. Zadržet snad ano — ale zničit už nikdy.

Reakce může snad omeziti hlasovací právo do zemstva, ale jen na čas. Lid nikdy nezapomene na práva, kterých se mu již jednou dostalo a kterých mohl rozumně ve svůj prospěch využiti.

Všeobecné hlasovací právo do zemstev činí z nich mocnou lidovou korporaci ku prospěchu Ukrajinců i všech sousedů.

2. Družstevnictví na Ukrajině.

Družstevnictví na Ukrajině má význam daleko větší než u druhých států a národů.

Ukrajinské kooperativní svazy jsou nejen silnými hospodářskými organisacemi, ale též mocným činitelem v národním a kulturním životě ukrajinském, jsou výrazem národohospodářských a duševních jeho snah a buditelem mužických mass, které v nich nalézají dnes nejsilnější oporu.

Družstevní hnutí vůbec je ta zlatá střední cesta, která bezbolestným a nenápadným způsobem odstraňuje spekulanství a vylučuje vady kapitalistického systému a při tom přece ponechává každému pilnému a pracujícímu jednotlivci ovoce jeho individuální práce. Poctivá práce zůstává tu vítězem nad kapitálem, každému i sebe menšímu člověku jest umožněno účastniti se aktivně nejrozličnějších hospodářských podniků a těžiti z nich pro sebe.

Ten ideální cíl družstevnictví a jeho výhody pochopili dobře Ukrajinci a věnovali mu své nejlepší síly. A tu vidíme velký, zřejmý kontrast mezi povahou a taktikou ruskou a ukrajinskou.

Zatím co Rusko se svým národem zvíce jak 80% analfabetickým a neosvíceným provádí riskantní sociální revoluci a chce předejít ostatní státy světa nejradikálnějším řešením „velkých problémů doby“ svým bolševictvím, volí ukrajinský

národ cestu druhou, tu kterou doporučil sám Kautský ve své „Demokratie oder Diktatur“ slovy: „Proletářská revoluce musí být provedena mírnými prostředky hospodářského, zákonodárného a morálního druhu a ne prostředky fysického násilí...“

Doba nejradikálnějšího bolševictví na Rusi je dobou nejintensivnější práce na poli družstevním v Ukrajině. Při vypuknutí revoluce stáli ukrajinští státníci a vůdcové nad stejným problemem jako Rusi: Jak povznést a pomoci národu ohromnou většinou mužickému a analfabetickému. Rozřešení jeho viděli všichni Ukrajinci bez rozdílu v tom, že se musí provést důkladná agrární reforma, že se mužíkovi musí dát tolik půdy, kolik potřebuje k slušnému obhájení života, aby při čestné a vytrvalé práci mohl být živ jako člověk, a pak ve výchově lidu, v první řadě hospodářské a kulturní. Mužík se musí naučit hospodařit, produktivnost půdy se musí zvýšit lepší hospodářskou technikou a v lidu se musí dále šířit všemi možnými prostředky osvěta.

Tyto úkoly vzala na sebe ukrajinská vláda, samosprávné organisace (zemstva) a především ukrajinské kooperativní svazy.

Otcem ukrajinského kooperativního hnutí je „otec“ M. Levyckyj (artělnyj baťko), který již za carského režimu propagoval ideje družstevnictví a nejednou za to seděl v žaláři, stejně jako všichni ostatní ukrajinští lepší kooperátoři před válkou.

Před světovou válkou bylo ukrajinské družstevnictví drženo ostře byrokratickým ruským aparátem, který nedovolil, aby se svobodně rozvíjelo. Na př. „Dniprosojuz“, který dnes hraje takovou úlohu v hospodářském a veřejném životě Ukrajiny, ukrýval se tenkrát pod jménem „Moskovskoje občestvo potrebitělej“.

Samozřejmě musilo být družstevnictví až do revoluce přísně anacionální a smělo se zabývat jen hospodářskými otázkami, o kulturní potřeby lidu se starati nesmělo.

Jakmile vypukla revoluce, dostalo družstevnictví hned jiný ráz. Začalo se vyvíjeti svobodně a zabývat se vedle hospodářských též nacionálními a osvětovými otázkami národa.

V krátké době dosáhlo kooperativní hnutí na Ukrajině takového rozkvětu, že zaujímá dnes jedno z prvních míst vůbec. Za války rozkvetlo podobným způsobem jako ukrajinské snad jen družstevnictví německé.

Ukrajina má dnes přes 16.000 družstev a 300 družstevních svazů, v nichž je soustředěno kolem 12 mi-

lionů členů, a až se poměry uklidní, dá se čekat další rychlý vzrůst.

Organisace ukrajinského družstevnictví je ve výborných rukou (Martos, Filipovyč, Holovka, Baranovyč, Serbinenko, Halevyč a j.) mužů, kteří jsou všeobecně uznáváni. V poslední době vybírali se ministři a političtí pracovníci nejvíce z řad kooperátorů.

Celé družstevnictví rozpadá se na 4 velká odvětví:

1. Peněžnictví a úvěrnictví, kde stojí v čele „Ukrajnbank“.
2. „Spožывčí“ — konsumní družstevnictví s „Dniprosouzem“ v čele.
3. Hospodářské družstevnictví s centrem „Silskyj hospodar“.
4. Vydavatelské družstevnictví s „Všeukrajinským družstevnickým nakladatelským svazem“.

V čele těchto družstevních ústředen stojí „Centrální kooperativní komitet“, který řeší všechny theoretické i praktické otázky družstevnictví se týkající. Je to nejvyšší kooperativní instance na Ukrajině. Přednostou jejím byl za vojny Martos, potomní ministrpresident ukrajinský.

* * *

Finančním centrem družstevnictví je „Ukrajnbank“ založená v r. 1917 pod názvem „Južnyj kooperatyvnyj bank“. Později se svolením vlády byl název přeměněn na „Ukrajinskyj narodnij kooperatyvnyj bank“. Všeobecně užívá se dnes jeho zkratky „Ukrajnbank“.

„Ukrajnbank“ je založena na podkladě akciovém s tím omezením, že akcionáři se mohou stát jen ukrajinské kooperativní svazy.

„Ukrajnbank“ provádí peněžní transakce všeho druhu jako každá jiná banka, úvěr smí však poskytovat pouze členům ukr. družstev.

Protože čistý zisk připadá jen kooperativním svazům, tedy celku, je „Ukrajnbank“ skutečnou národní bankou nepracující jen v zájmu hrstky kapitalistů-akcionářů.

Proto také prosperuje skvěle. Za první rok trvání docílila obratu 552,000.000 karbovanců, s filiálkami (které se v poslední době začaly po Ukrajině zakládat) 644 milionů karb. Po jednoročním trvání obrat stále vzrůstal, takže v srpnových dnech 1918 byl denní obrat 10 milionů karbovanců (= 2 K).

Zajímavé je, že bolševici zavřeli po svém příchodu na Ukrajinu všechny banky, „Ukrajnbank“ však žije dále pro svůj národní a lidový charakter.

Všechna konsumní družstva ukrajinská, jichž je kolem 5000, sdružena jsou v „Dniprosojuzu“, druhé velké družstevní centrále ukrajinské. „Dniprosojuz“ zásobuje a dodává svým členům všechny potřeby životní, šaty, boty atd. a vysvobozuje tak mužický lid na Ukrajině úplně z rukou lichvářů a soukromých spekulantův, jimž byl až do vojny ve své bídě a temnotě úplně zaprodán (mezi Ukrajinci obchodníků a kramářů skoro vůbec nebylo).

„Dniprosojuz“ kupuje a dodává konsumním družstvům zboží dobré, solidní za laciné ceny, protože jsou v ní obsaženy jediné ceny za surovinu, práci dělnickou a poměrně malou režii (při tak velkém obratu „Dniprosojuzu“) a je vyloučeno jakékoliv spekulanství. Ideální činnost „Dniprosojuzu“ má tím ovšem i hluboký význam sociální a národní, protože kupci a různí podnikatelé na Ukrajině, kterým „Dniprosojuz“ také úspěšně konkuruje, jsou skoro vesměs Neukrajinci (židi, Rusi, Poláci — zejména však židi).

„Dniprosojuz“, který začal s 27.000 karb. základního kapitálu a který má dnes milionové měsíční obraty, pracuje ve všech odvětvích obchodu a průmyslu, kupuje a převádí tovarny z ruských a židovských rukou do ukrajinských a počíná si při tom velmi šťastně i svědomitě.

V kulturní práci na Ukrajině je „Dniprosojuz“ mocným faktorem. Když ministerstvo osvěty stálo před těžkým úkolem: zřizováním tisíců národních škol, a když nebylo dosti učebních pomůcek, pomáhal „Dniprosojuz“ ve spolku s „Prosvitami“ svým „kulturnoprosvitným viddilem“, ve kterém se vydávaly a psaly školní knihy, zařizovaly školní i lidové knihovny, udělovala stipendia pro žáky středních i vysokých ukrajinských škol atd. V r. 1918 koupil „Dniprosojuz“ téměř všechny akcie podniku „Ukrajinfilma“ a pracuje s podobným oddělením ministerstva osvěty též touto cestou, rozšiřováním dobrých filmů, k šíření osvěty na Ukrajině.

Při neobyčejném rozkvětu družstevnictví na Ukrajině a jeho významu pro lid bylo potřeba starati se o dostatečný počet vhodných pracovníků. Proto založil „kulturnoprosvitnyj viddil Dniprosojuzu“ v r. 1917, „serednu (střední) kooperativnu školu“, k výchově kooperátorů, kteří se pak rozesílali jako přednostové kooperativních svazů a jako instruktoři po celé Ukrajině. V r. 1918 založil kulturně osvětový oddíl „Dniprosojuzu“ s pomocí „Centrálního kooperativního komitetu“ vysokou školu pro kooperatory „Kooperatyvnyj institut“, do níž přijímají se lidé s akademickým vzděláním (nejvíce juristé a národohospodáři z vysoké obchodní školy), kteří zaujímají potom čelná místa v kooperativech.

Třetí velká centrála „Silskyj hospodar“ sdružuje v sobě všechna družstva hospodářského rázu a stará se o jejich potřeby. Tak obstarává nákup hospodářského nářadí a hospodářsko-průmyslových potřeb všeho druhu, sprostředkuje koupi i prodej hospodářských výrobků, bude se starat o využitkování vodních sil pro hospodářské účely i pro celek, o dílny pro opravu nářadí atd. V r. 1917 zakoupil „Silskyj hospodar“ na př. v Oděse od firmy Höhnnes největší na Ukrajině existující továrnu na hospodářské stroje a nářadí a zamýšlí ji ještě rozšířiti. Vedle toho projektuje stavbu velkých družstevních jatek a chladíren na maso, jakož i továren na konzervy atd.

Téměř všechnen obchod hospodářskými stroji jde rukama „Silskeho hospodaru“ („Centralu“).

Čtvrtou centrálou družstevnictví na Ukrajině je „Všeukrajinský družstevnický nakladatelský svaz“, který se základním počátečním kapitálem 30 milionů karbovanců vydává knihy na Ukrajině a bude význačnou složkou v kulturním životě Ukrajiny.

* * *

Ukrajinské družstevnictví je dnes hlavní oporou ukrajinského hospodářského i veřejného života. Je v začátcích, avšak rozvinulo se již tak slibně, že představuje ohromnou sílu. Za tím co jinde ve světě o družstevním hnutí, o samosprávě práce a jejích systémech theoretisovali, provedli Ukrajinci za těžkých poměrů velký kus praktické práce.

Kdo první postřehl sílu spočívající v ukrajinských kooperativech, byli Němci. Němci chápou se myšlenky kooperace s velkou vervou a mluví dnes již o „všeobsahujícím a všechny národy spojujícím spolku družstev, který bude řídit světové hospodářství a bude základem skutečného „Svazu národů“, který se tak via facti může uskutečnit bez ohledu na politiky různých národů“.

S obdivuhodnou rychlostí snaží se Němci připoutat k sobě Ukrajince. Chtějí nyní prosadit za každou cenu zřízení „Německo-ukrajinské družstevní spol.“, jejíž centrála by byla v Berlíně a filiálka v Kyjevě. Němci chtějí prostřednictvím svých družstevních centrál („Reichsverband der deutschen landwirtschaftlichen Genossenschaften“, „Generalverband der deutschen Raiffeisen-Genossenschaften“ a „Zentralverein der deutschen Konsumvereine“) dodávat ukrajinským kooperativním svazům hospodářské stroje, nářadí, léky, chemikálie, zařízení pro sušírny, lednice, mlékárny, pily, mlýny, továrny na konzervy atd. a za to chtějí od Ukrajinců obilí, krmivo, ovoce,

sušenou zeleninu, drůbež, vejce, dobytek, tuky, slaninu a jiné zemědělské produkty.*)

Je nejvyšší čas, aby i naše kruhy vládní, průmyslové, obchodní a družstevní věnovaly ukrajinským kooperativům velkou pozornost, a aby navázaly bezodkladně styky, dokud nás jiní nepředejdou.

Aby nebylo potom pozdě!

.

*) Ukrajínci si ovšem dobře rozmyslí státi se druhým Bulharskem. Češi se však musí vytrhnout ze své passivity a hleděti si svých hospodářských zájmů na Ukrajině, aby tomuto nebezpečí předem čelili.

IV. Politický život na Ukrajině v posledních dobách.

1. Vývoj politických událostí v r. 1917—19.
2. Ukrajinské politické strany.
3. Ukrajinská žurnalistika.

1. Vývoj politických událostí na Ukrajině v r. 1917—19.

České veřejnosti tane při posuzování politiky ukrajinské na mysli vždy jen politika rakouských Ukrajinců ve vídeňském parlamentě a potom Brest-Litevsk. Proto také u širokých vrstev, které byly a jsou dosud v otázce ukrajinské nedostatečně informovány, je ukrajinství něčím nepříjemným — co se nejraději přenáší passivitou — ač nenajdeme nikde v lidu i jeho kultuře tolik čistě a mile slovanského jako právě na Ukrajině.

Naši rakouští Ukrajinci tvoří ostatně jen malý zlomek velké jednotné Ukrajiny, (ruské, naddněpranské), jejíž osud a cíle i politický vývoj je vlastně pro posuzování ukrajinské politiky posledních časů směrodatný, nač se stále a stále u nás zapomíná.

Až do světové vojny a ještě v prvních letech války žilo sice ukrajinství silně v lidu, ale politicky se nesmělo projevovat. Bylo stíháno stejně krutě jako každý projev proti despotickému režimu. Za to tím mocněji se projevilo po vypuknutí revoluce.

Ukrajinské pluky to byly, které hlavně přispěly ku zdaru první revoluce v únoru 1917 — se svrhnutím carského režimu přinesly i Ukrajině osvobození. K vládě přišli kaděti, potom Kerenskij.

Ukrajinci vytvořili si silnou národní organizaci „Centrální Radu“ (na způsob našich „Národních výborů“), která soustřeďovala zástupce ukrajinského lidu a inteligence a která na sebe strhla za čas vedení všeho národa. V čele jejím byl prof. Hruševskij a „Centrální rada“ snažila se skutečně ze všech sil, aby probudila mužiky a připravila jim lepší budoucnost.

Kerenskij uznal sám oprávněnost ukrajinských snah volajících po autonomii a potvrdil „Centrální radu“. Ukrajinci snažili se v té době žít přátelsky s ruskou vládou, ač ruští úředníci na Ukrajině nemohli se vžít do nových poměrů a zůstali starými byrokraty. Car byl odstraněn, ale carský a nesnášenlivý, protiukrajinský duch žil dále ve vládních orgánech a úřednících na Ukrajině.

„Centrální rada“ nabývá však stále více a více vlivu a váhy a to tím více, že v Rusku začínají tou dobou již rozhárané vnitřní poměry.

Dochází k druhé revoluci v Rusku a k míru v Brestu Litevském, kde ukrajinská delegace se oddělila od bolševické ruské a začala vyjednávat samostatně. Průběh jednání je u nás známý. Němci slíbili Ukrajincům plnou samostatnost a ochranu proti ruským bolševikům a vtáhli do země. 22. ledna 1918 byla prohlášena čtvrtým universálem nezávislost a suverenita ukrajinské republiky. V čele „Centrální Rady“ stál prof. Hruševskij, v čele ministerstva Holubovyč.

Ukrajinci, kteří měli od Němců zaručeno, že německé vojsko zůstane v zemi jen tak dlouho, dokud ho budou Ukrajinci potřebovat, poznali na vlastní kůži německý imperialismus. Nastalo velké rozčarování. Ukrajinská vláda chce pracovat k povznesení lidu, pracuje hlavně na velkých sociálních reformách, Němci všemožně překáží, konflikty se stále množí, až 29. dubna 1918 dochází k násilnému obratu, německá soldateska rozhání „Centrální radu“ a do Ukrajiny vchází jako hetman carský generál Skoropadskij.

Ukrajinské sny o svobodě a samostatnosti se sřítily. Hetman Skoropadskij, na němž ukrajinské bylo jen jeho staré historické jméno, a který ve skutečnosti byl jen věrným služebníkem Vilémovým na Ukrajině, zrušil všechny agrárně-socialistické zákony ukrajinské vlády a zavedl do země nový, konservativní pořádek.

Proletářsky cítící ukrajinské ministerstvo Holubovyčovo bylo vystřídáno ministerstvem novým, v němž zasedali již hlavně zástupci „inteligence a majetku“. Skoropadskij objevil se jako pravý reakcionář i jako nebezpečný nepřítel ukrajinství.

Odvolával všude dobré a pokrokové nebo socialistické Ukrajince a na jejich místa dosazoval jako úředníky dle možnosti ruské reakcionáře, černosotněnce, obnovil starý policejní režim v zemi, vystupoval proti každému sebe mírnějšímu liberálnímu projevu nebo návrhu zemstev a jiných organizací a podporoval všude vedle ruských zpátečníků i Němce, kteří tou dobou rabovali a ničili kraj nemilosrdným rekvírováním považující Ukrajinu za pouhou svoji kolonii.

Mnohé české listy přičítají dosud z neznalosti Skoropadského na vrub Ukrajincům a Skoropadštinu stotožňují s ukrajinstvím. Ve skutečnosti představoval Skoropadskij na Ukrajině poslední reflex carského ruského režimu a proto také narazil brzy na prudký odpor všech velkých ukrajinských stran, které se spojily pod vedením Vynnyčenkovým v „Nacionalnyj Sojuz“ a začaly pracovat proti Skoropadskému.

Skoropadskij na to odpověděl s německou pomocí velkým pronásledováním Ukrajinců a žalářováním vůdců jejich (do vězení uvržen Petljura, tou dobou náčelník všech zemstev, Holubovyč, řada vynikajících úředníků zemstev, Žukovskij atd.). Proti prof. Hruševskému bylo užito brachiálního násilí a jen těžká nemoc zachránila ho před dalším pronásledováním.

V listopadu 1918 vychází Petljura po čtyřměsíčním vězení ze žaláře a staví se otevřeně v čelo povstání proti Skoropadskému a Němcům. Nastává slavná doba Petljurova, který sice již dříve byl znám po Ukrajině jako výborný pracovník a neohrožený bojovník za sociální a národní práva lidu, ale nyní stal se rázem nejpopulárnějším a nejoblíbenějším mužem na Ukrajině.

Po celý čas okupace Ukrajiny rakouským a německým vojskem za Skoropadského ukazovali nejen političtí vůdcové národa, ale i lid sám, jak je slovanský a jak nestrpí cizí nadvlády. Bouřil se a bojoval zjevně i tajně přes ukrutné tresty, které ho za to stíhaly. Doba německé vlády na Ukrajině byla dobou guerilly ukrajinských mužů proti německým imperia-listům-vetřelcům.

S nadšením pozdravil ukrajinský lid Petljuru vyšlého z vězení a v tisících hlásil se pod jeho prapor. Jako z pohádky vyrostla za necelý měsíc armáda 150.000 ukrajinských dobrovolníků, jejímž organisátorem a vůdcem byl Petljura a vedle něho Osečkyj.

Na 400.000 Němců bylo tenkrát v Ukrajině; byli roztroušeni po všech krajích. Netrvalo dlouho a byli zahrnání ze země, mnoho jich našlo tenkrát na Ukrajině hrob. Povstání řídil vojensky Petljura, politicky pak stojí v čele pětičlenné direktorium (Vynnyčenko, Petljura, Švec, Andrijeviskyj a Makarenko) zvolené „Nacionálním Sojuzem“.

15. prosince vtáhl Petljura do Kyjeva a zajał při tom 12.000 Němců chránících Skoropadského a jeho režim.

Ukrajinské direktorium stává se pánem v zemi a protože je složeno z mužů skutečně osvícených, řídí dobře osudy země i za tak svrchovaně příkrých, těžkých poměrů, do nichž se Ukrajina dostává.

3. ledna 1919 bylo prohlášeno slavnostně spojení všech ukrajinských zemí (Ukrajiny ruské =

naddněpranské a Haličské = naddněstranské). Zajímavé je, že k slavnostnímu aktu „spojení všech ukrajinských zemí“ vyslali své delegáty i zástupci uherské Rusi.

Tou dobou nacházela se Ukrajina v těžkém postavení, v boji proti Polákům na jedné frontě a proti ruským bolševikům z druhé strany. Petljura bojuje se svým vojskem hrdinně na obou frontách až do dnešního dne.

Jeho boj a boj celého ukrajinského vojska nelze jinak nazvat než hrdinstvím. V kraji, kde se už tolikrát za světové války bojovalo, bijí se nyní už řadu měsíců za svobodu Ukrajinci, většinou prostý a analfabetický lid, bijí se a drží statečně proti přesile, ač jejich vojska nedostávají odnikud posily, odnikud válečného materiálu ani oděvu a bot. Bojují často celé dni otrhaní a bosí, než se podaří sehnat náhradu, ale bojují přece za svoji otčinu a svobodu.

Místo toho, co by dohoda podporovala národ, který tak obdivuhodným způsobem se bije za svá práva a který i jinak ve své správě a vládě osvědčil právě v posledních časech tolik státoporné schopnosti a činnosti, činil francouzský konsul v Oděse Enniaud ukrajinské vládě všemožné nepříjemnosti (nyní se zjistilo, že p. Enniaud byl obyčejný podvodník, který několik měsíců s drzým čelem zastupoval velký stát a dával rozkazy i dohodovým generálům).

Boj Petljurův s Poláky a bolševiky veden je se střídavým štěstím. 5. února 1919 obsadili ruští bolševici Kyjev a velkou část Ukrajiny, v poslední době podařilo se však Petljurovi proniknouti zase až skoro ke Kyjevu a zjednat kontakt s druhými náčelníky ukrajinskými, kteří v čele ukrajinských povstaleckých vojsk vyhánějí cizince ze země (na př. Grigorjev v Oděsské gubernii a na Krymu, Grudnickyj na Poltavsku atd.).

Stejně podařilo se Petljurovi obhájit i západní haličskou frontu, kam Poláci vrhli celou proti bolševikům určenou armádu právě v okamžiku, kdy Petljura odvolal své rezervy na východní frontu. Ukrajinské vojsko sice ustoupilo velké přesile dohodou výborně vyzbrojeného vojska Hallerova, ale ne na dlouho. Za několik týdnů podnikl Petljura protiofensivu a dosáhl i v Haliči skoro staré linie.

Tak osvědčují Ukrajinci i na poli politickém a vojenském tolik vnitřní síly přes nejnepríznivější poměry, že si zasluhují plného uznání. Skutečně začíná se již mýnění dohody, které až do nedávna stálo úplně pod vlivem polské politiky a polské ukrajinofobské agitace, klonit na stranu ukrajinskou nebo měnit aspoň soud. Zprávy, které proskočily novinami, o plebiscitu ve střední a východní Haliči; o novém uspořádání států a národů bývalého Ruska atd. tomu nasvědčují.

Je ovšem těžko žádat uznání a znalost pro slovanský národ od dohody, když sami slovanští příbuzní a sousední národové ho neznají a dívají se na něj docela skresleně a neinformovaně.

Nám, Čechům, vadí jen velká láska k Rusku, nedává patřiti na Ukrajince a jejich politický i národní život objektivními očima. Zapomínáme, že pravá láska vidí i všechny vady a nedostatky a že hledí tyto odstranit.

Klíč východoslovanského problému spočívá právě v nalezení cesty ke sblížení a šťastnému soužití Ukrajinců i Rusů.

Správně píše tu red. Al. Krejčí ve své brožuře „Ukrajinský národ“, která obsahuje dobré informativní kapitoly o Ukrajině a ve které se snaží autor osvětliti problém ukrajinský i ze stanoviska slovanského a světového poukazem na mezinárodní význam Ukrajiny:

„Chováme upřímné obavy, že podmaňení Ukrajiny proti vůli lidu nevedlo by k žádnému štěstí a rozkvětu Ruska. Nacionální hnutí ukrajinské nabylo by tímto aktem ještě širších rozměrů a znemožňovalo by klidný vývoj poměrů ve státě, jehož má Rusko tolik zapotřebí. Tento stav v „jednotném a nedílném“ Rusku vedl by na druhé straně k vážnému posílení Německa nejen v protiruské, ale i v protislovanské politice vůbec.

Německo vynaložilo by zajisté největší úsilí, aby získalo Ukrajince pro svoji politiku. Aniž bychom předcházeli události, připouštíme přece obavy, že tento plán mohl by se Němcům zdařit a státi se Damoklovým mečem všem okolním státům. Německo je na bohatém území bývalého Ruska silně hospodářsky interesováno a dovede i touto cestou uplatňovati svůj politický vliv...

Ukrajinský problém je branou celého východního problému a součástí světových otázek. Česká demokracie musí jej řešit svorně s ostatní slovanskou demokracií na podkladě „rovnosti národů, rovnosti v národech“.

2. Ukrajinské politické strany.

Politické strany ukrajinské vyvíjely se ovšem docela jinak v Haliči a Bukovině a jinak v naddněpranské Ukrajině.

Jako v celém Rusku, byl i na Ukrajině politický život před vojnu silně omezen a sešňerván. Reakce po r. 1905 potlačila všechny ty nacionální a revoluční strany ukrajinské, které se prvně ozvaly ve větším a silnějším měřítku v revolučním roce 1905.

Před světovou válkou pracovalo se sice politicky, ale jen potajmu. Stagnace trvala až do února 1917, kdy revoluce ruská přinesla též Ukrajině volnější život. Jako ve všech jiných oborech veřejného a kulturního života ukrajinského, vystoupily z útisku na arenu žití i politické strany a politické žití ukrajinské zakypělo ve vší síle.

Je zajímavý vznik i vývoj politických stran ukrajinských, které už v r. 1917 stály před problémy, jež má řešit dnes i naše republika po světové válce. V mnohém jsou Ukrajinci za námi, v mnohém nás však i svým vývojem předešli.

Byly to hlavně sociální problémy doby a pak poměr k Rusku, které ukrajinský veřejný život zajímaly. Dle poměru k sociálním otázkám a k Rusku rozlišují se dnes ukrajinské politické strany.

Struktura ukrajinského národa je ovšem daleko jednodušší než u nás, proto také roztřídění stran a jejich práce je jednodušší a snazší. Jádrem ukrajinského národa je malý mužik (85% národa), v městech žijící Ukrajinci byli skoro vesměs příslušníky vrstev sociálně nízko postavených. Proto také čtyři velké ukrajinské politické strany jsou socialistické a náleží k nim i inteligence, která se uplatňuje ve všech socialistických stranách.

Poměr k Rusku měnil se od výbuchu revoluce až do poslední doby a tu přivedla evoluce politického žití Ukrajince vlivem událostí k ideám úplné jejich samostatnosti.

Dnes stojí všechny politické ukrajinské strany v národnostním ohledu na půdě ukrajinské samostatnosti a nezávislosti. Za tím programem stojí dnes na př. i strana socialistů a federalistů.

Idea federace s Ruskem a úplné samostatnosti přešla na Ukrajině různá stadia a etapy.

Pod dojmem velké úrovně revoluce v r. 1917 byli skoro všichni Ukrajinci přesvědčeni, že s povolením carismu povolen byl i veškerý reakcionářský rusifikační režim na Ukrajině a proto podávaly politické ukrajinské strany svoji ruku ke shodě s Ruskem, aby se jako jeden volný národ dohodly a dohodly s druhým, volným, osvobozeným národem.

Z počátku žádaly jen autonomii, avšak ani tu jim nechtěl ruský demokratický úřad povolit. Ruská vláda vypracovala projekt autonomie, avšak ne národní, nýbrž jen oblastní (guberniální). A když i jinak stavěli se Rusi na odpor ukrajinským snahám po volném rozvinutí národních sil, postavili Ukrajinci jako reakci na to program federace s Ruskem. Tou dobou chtělo dát již Rusko Ukrajině autonomii, avšak místo 9 uznávalo jen 5 ukrajinských gubernií. A když přišli bolševici,

začali na Ukrajině také ne s ukrajinským, nýbrž ruským bolševismem.

To vše, jakož i celá vojenská a administrativní správa ruská na Ukrajině, vedla na konec u všech politických stran k přesvědčení, že Rusové všech stran bez rozdílu nemohou se dosud vyprostiti ze starých představ a ilusí a že zůstávají ve své psychologii panujícím nárcdem, kterým jsou „Malorusi“ národem méněcenným. Proto mají dnes politické strany ukrajinské na svém programu jako první bod samostatnost a nezávislost, chtějí být úplnými pány ve svém domě.

1. Nejsilnější politickou stranou na Ukrajině jsou sociální revolucionáři, všeobecně nazývaní „esery“. Strana soc. revolucionářů vyrostla z dávných intelig. revoluč. kroužků, vzniklých pod vlivem ideí ruského „narodničstva“ a ideí Drahomanových.

Na počátku revoluce strana soc. rev. neobyčejně rychle vzrostla kvalitativně i kvantitativně, protože se k ní přidaly skoro všechny kroužky mající sklon k propagaci svobodné Ukrajiny, a také mnoho příslušníků bez politického zabarvení, kterým se zamlouvaly sociální náhledy strany. Hlavní síla a moc soc. revolucionářů spočívala však v tom, že se jim podařilo soustředit ve svých řadách široké massy mužíků a drobných sedláků. Je to v jádru strana socialisticko-agrární. Věnuje největší pozornost polepšení osudu a soc. postavení drobného selského lidu vedle pěstování čistě ukrajinských nacionálních snah.

Sociální revolucionáři stali se tedy stranou mužíků, chlibo-robců a měli při organisování prvních ukrajinských vlád hlavní zásluhu. V „Centrální radě“ měli „eseři“ převážnou většinu a udávali tón celé politiky.

Strana soc. revolucionářů zorganizovala rolnictvo v t. zv. „Seljanskou spilku“, která byla nejmocnějším politickým faktorem. Většina poslanců z Ukrajiny zvolených do ukrajinských samosprávných sborů a do všeruské konstituanty (Kerenského) byla z řad soc. revolucionářů ukrajinských. Do ruské konstituanty vyslaní zástupci z Ukrajiny náleželi z 90% ke stranám ukrajinsko-nacionálním, zbytek tvořili Rusové a ostatní národnosti!

Protože se však ve straně soc. revolucionářů soustřeďovaly živly dosti různorodé, nebylo v ní jednotné ideologie a názory na taktiku se též rozcházely. V podstatě vznikly 3 směry:

a) levobřežci (z levého břehu Dněpru), kteří věnovali méně pozornosti nacionálnímu programu, za to však byli radikální v řešení otázek sociálních.

b) „Seljanská spilka“ soustřeďující hlavně mužiky, která zachovávala v nacionálních i sociálních otázkách střední cestu a zabývala se hlavně řešením agrární reformy.

c) „Konfederalisti“, kteří stavěli nade vše nacionální požadavky a domáhali se konfederace všech volných a samostatných národů světa a nepřikládali sociální otázce tak význačné a jedinečné váhy. Jejich heslem bylo. „Přes samostatnost Ukrajiny ke svazu všech národů“.

Aby se tyto 3 směry sjednotily, svolala strana soc. revolucionářů druhý velký sjezd strany, na kterém se všechny frakce sjednotily a sice tak, že přijaly v sociální otázce názory „levoberežců“, v nacionální pak „konfederalistů“. Strana se tedy zradikalisovala ve směru sociálním i národním. To jí zajistilo ještě větší vliv a váhu v lidu.

Za režimu Skoropadského byli soc. revolucionáři vystaveni nejhoršímu pronásledování, došlo také k rozdělení strany (s levou sociální a s levou národní tendencí), ale jistě jen dočasně. Vůdcové strany byli Skoropadským pozavíráni a vězněni, celá strana platila za nelegální.

Až nastanou na Ukrajině normální časy, budou hráti soc. revolucionáři zase asi svoji roli.

Z hlavních představitelů strany jsou prof. Hruševskyj, Holubovyč, Žukovskýj, M. Kovalevskýj, Palyvoda a j. Hlavními časopiseckými orgány eserů byly „Narodnja Volja“ a „Borotba“.

2. Druhou velikou politickou stranou na Ukrajině jsou sociální demokraté (nazývaní „esdeky“). Je to strana s velkými tradicemi, které se datují od r. 1900 (tenkrát byla částí „Revoljucijna Ukrajinská Partija“). Sociální program soc. demokratů je znám. Je to typický marxistický program, který se ničím neliší od programu západoevropských států. V otázce národnostní přidržovali se „esdeci“ jasněho ukrajinského kursu a jsou dnes rovněž přívrženci myšlenky samostatnosti Ukrajiny.

Protože program strany soc. demokratické byl vykrystalisovaný, vyznačovala se též její taktika po celý čas přímočarou a důslednou politikou.

V ukrajinské soc. demokratické straně sdružovali se především dělníci a malá inteligence, ale těšila se dosti velké popularitě i mezi sedláky.

Hlavními představiteli strany jsou: Vynnyčenko, Petljura, Porš, Mychajliv a j. Organem jejím byla „Robitnyča Gazeta“.

Za hetmanské éry na Ukrajině byli „esdeci“ silně pronásledováni.

3. Bez velkého vlivu na massy je třetí strana socialistů federalistů t. zv. „esefů“, kteří před vojnu byli hlavními

pracovníky ukrajinskými na poli kulturním, a kteří ještě dnes soustřeďují ukrajinskou demokratickou inteligenci. Strana soc. federalistů prodělala ve svém vývoji též několik přeměn a měnila od r. 1904 několikrát svůj program dle právě aktuální politické situace (dříve se nazývala „demokratičtě-radikální“).

Ve svém programu měla strana, právě tak jako ostatní strany, federaci s Ruskem (odtud i její název). Ale v novějších časech přešli „esesí“ též na půdu úplné samostatnosti Ukrajiny po četných nezdařených pokusech o sblížení s Ruskem demokratickým.

Vůdci strany byli: Nikovskýj, S. Jefremov, Čopivskýj, Dorošenko, Kušnir a j. Orgánem soc. federalistů je „Nová Rada“.

4. Další politickou stranou jsou „Socialisti samostijnyci“, t. zv. „esesí“, jedna z nejmladších stran. Vyslovila se hned od začátku docela jasně a určitě pro samostatnost, a nezávislost Ukrajiny. Vliv strany byl z počátku malý, ale časem stoupl, protože na konec všechny politické strany sešly se na tom, co „esesí“ hlásali od počátku (silný demokratický ukrajinský stát a široké sociální reformy).

Hlavními představiteli strany jsou Dr. Lucenko, Tymčenko, Stepanenko, Sidorenko, Andrejevskýj, Ing. Makarenko a j. Orgánem strany je „Samostijnyk“.

5. K nesocialistickým ukrajinským stranám náleží „Chliborobi demokrati“, strana malých středních agrárníků. V jejím programu byla agrární reforma řešená v tom smyslu, že velkostatky nemají se expropriovat bezplatně, nýbrž za náhradu. (Část velkostatku mimo to měla být dosavadním vlastníkům ponechána.)

Program chliborobů demokratů byl od začátku vysloveně nacionální, ukrajinský. Při hetmanském převratu postavila strana chliborobů demokratů Skoropadskému jako podmínku za podporu vlády přiznání nacionálního programu ukrajinského a také ho v prvních dobách za to svojí oportunní politikou podporovala. Když však Skoropadskij nedržel slova a vepnul později do reakcionářských ruských stran, postavili se chliborobi demokrati proti němu a pomáhali druhým ukrajinským nacionálním stranám.

Zorganisovat se strana ani dobře nemohla, protože jak za hetmana, tak za bolševické ery byly její sjezdy zakazovány.

Z vůdců strany byli hlavně Šemet, Michnovskýj, Lipinskýj a j., orgánem strany bylo „Seljaňske slovo“.

6. Nesociální a nedemokratickou stranou byla dále „Sojuz chliborobiv sobstvennykov“, strana velkých agrárníků a velkostatkářů. V otázce sociální stála strana na „status quo“, nechtěla přiznat a přijat vůbec žádné agrární reformy.

Byly v ní zastoupeny i živly antiukrajinské, polští a ruští velkostatkáři. V rolnictvu neměla tato strana pro svoje sociální reakcionářství a nacionální vlažnost popularity. Za to však byla v době hetmanštiny silnou oporou Skoropadského. Hrála vůbec velkou roli v politice, ale ve smyslu negativním. — Organisátorem strany byl Kovalenko, blízko stál jí i Lysohub.

V poslední době podařilo se hlavně úsilí demokratů chliborobů odtrhnout od „Sojuzu chliborobov sobstvennykov“ zámožné ukrajinské rolníky, kteří ustavili se ve svém „Ukraj. sojuzu“ a bývalý společný Sojuz stal se nyní jen svazem ruských a polských reakcionářů.

7. Těsně před vpádem bolševiků ustavila se na začátku r. 1919 „Ukrajinska respublikanska partya“, která zamýšlela zorganizovati všechny ukrajinské nesocialistické strany. Pro vpád bolševiků nedostala se strana k uskutečnění svých plánů.

Guberniální starostové, administrační úředníci a jiné živly odvislé od vlády a v ohledu nacionálním nespolehlivé. Ba mnozí z nich byli tajnými i veřejnými odpůrci Ukrajinců.

Nalézali se ovšem v řadách „hetmaců“ i dobří Ukrajinci, kteří dělali poctivou oportunní politiku, ale těch bylo málo.

* * *

Za Skoropadského utvořily všechny nacionální ukrajinské strany s výjimkou eserů (u nichž právě nastala krise ve straně a kteří mimo to byli hetmanem postaveni na nelegální půdu a nesměli svobodně vystupovat) společně s „Vseukrajiňskoju poštovo-telegrafnoju spilkoju“, s „Vseukrajiňskoju spilkoju zaliznyčnykiv“ a jinými profesionálními a nacionálními ukrajinskými spolky t. zv. „Ukrajinskyj nacionalnyj sojuz“, jehož hlavním cílem byla ochrana samostatnosti ukrajinské, svržení Skoropadského a vyhnání Němců ze země.

„Nacionalnyj sojuz“ zvolil ze svého středu pětičlenné direktorium s Vynnyčenkem a Petljurou v čele, kterému se podařilo za několik týdnů po velkých bojích s nově stvořenou povstaleckou národně-ukrajinskou armádou vyhnati ze země Němce i Skoropadského a nastoliti vládu v pravdě demokratickou a ukrajinskou. Petljura stojí podnes v jejím čele.

* * *

V Haliči vyvíjel se politický život volněji a svobodněji než na ruské Ukrajině, ač i tu byl volný rozvoj omezován polskými byrokraty a polskou vládou. Těsně před válkou byly v Haliči 3 velké politické strany ukrajinské:

1. Nacionální demokraté, kteří představovali střední a malé vrstvy ukrajinského obyvatelstva s mírným liberálním zabarvením (ač v ní byly zastoupeny i vrstvy konservativní a kněžské). Před lety měli nac. demokraté rozhodující vliv na politiku ukrajinskou v Haliči. Až do světové vojny a ještě první čas vojny byl vůdcem jejím Dr. Košť Levyckyj, pro svoji opatrnost a úzké styky s Vasilkem byl však klubem zbaven za vojny vůdcovství a jeho nástupcem zvolen Petruševyč, předseda „Ukrajinské Národní Rady“ v Haliči. Z druhých známých vůdců strany jsou Dr. Volodymyr Bačyňskij, Singalevyč, Longin Cehelskyj a j. Hlavním orgánem strany a po léta též orgánem celé Ukrajiny, když v Rusku se nesměly vydávat ukrajinské listy, byl časopis „Dilo“ ve Lvově. Opošičním orgánem strany bylo „Ukrajinské slovo“ (Isidor Holubovyč).

V březnu 1919 přeměnila se strana nac. demokratická v „ukrajinskou trudovou“ stranu.

2. Stranou dělnictva a vrstev soc. níže postavených a části inteligence je strana soc. demokratická, kdysi velmi slabá, nyní však už vlivná a stále vzrůstající. Z vůdců strany jsou nejznámější Vityk, Bezpalko, Temnyckyj, M. a L. Hankevovyčové a j. Orgánem strany je „Vpered“.

3. Radikálně pokroková inteligence i sedláci pokrokově smýšlející sdružení jsou v „Ukrajinské radikální straně“, která prvně začala pracovat silně mezi lidem a jejímž duševním otcem je Drahomanov a jedním ze zakladatelů Ivan Franko a Pavlyk. Je to v podstatě naše bývalá strana realistická, která však na Ukrajině vnikla daleko více do lidu než u nás strana realistická. V Čechách byli realisti vždycky stranou kritickou, bez faktické politické moci, kdežto v Haliči těšili se radikálové i popularitě v širších vrstvách lidových. Z vůdců strany jsou Dr. Trylovskij, organisator síčových spolků, Dr. Lev Bačyňskij (zvolený letos vůdcem strany), Dr. Danylovyč a j. K poslancům radikální strany náležel též výborný spisovatel haličský, psycholog mužické duše Stefanyk. Ukrajinští spisovatelé byli z velké části též politickými vůdci lidu a neuzavírali se úzkostlivě ve svých pracovnách, nýbrž účastnili se též veřejného života v zájmu národa. U nás byl to zjev neobvyklý, u Ukrajinců však obligátní; Ukrajinci stojí v tom ohledu nad námi.

Je zajímavé, že ve dnech, kdy Masaryk byl u nás vystaven nejprudším útokům tisku a všedního politického života, hlásali ukrajinští jeho žáci jeho učení a propagovali jeho idee s dobrým výsledkem ve východní Haliči.

Po ukončení světové vojny a návratu normálních poměrů dá se čekatí splnutí haličských a východních ukrajinských

stran. Strany soc. demokratické mají úplně stejný program a splynou tedy beze všeho, strana radikální přikloní se asi k socialistickým stranám z ruské Ukrajiny a nac. demokraté přejdou jednak k mírnějším křídům socialistickým, jednak k chliborobům demokratům.

* * *

Vedle stran Ukrajinských existovala v Haliči až do vojny strana t. zv. Starorusů, kteří byli od mnoha Čechů považováni omylem za jediné pravé zástupce „haličských Rusů“. Byla to v podstatě strana zpátečníků, přívrženců ruské pravice, jež byla pro Rusko rovná takovým neštěstím jako nejlevější jeho strany. Byly mezi nimi 2 směry: radikální a passivnější. Starorusi negovali nejen samostatný politický a národní život ukrajinský, ale i život kulturní a usilovali o smazání kulturní rozmanitosti a svéráznosti ukrajinské. Měli tedy program za moderních časů nemožný a proto ztratili — byť i byli často proti druhým ukrajinským stranám podporováni Poláky a úřady — půdu v lidu, který z více než 90% volil v Haliči ukrajinské kandidáty a ze Starorusů vyslal do parlamentu pouze 2 zástupce.

Dnes možno považovati Starorusíny v Haliči za odbyté a zbavené všeho vlivu. Část jich, kteří nemohli v sobě překonat antagonii k ukrajinství, přešla na uherskou Rus, kde chtějí se uplatnit jako zástupci „uherskoruského lidu“.

Starorusíni užívali na schůzích a ve styku s lidem živého lidového ukrajinského jazyka, protože by jim byl lid jinak nerozuměl. Písemně pak používali jakéhosi přechodu mezi ruštinou, ukrajinštinou a staroslovanským církevním jazykem, t. zv. jazyčie (je to karikatura ukrajinštiny skombinovaná se zmrzačenou ruštinou).

Dlužno však přiznat, že před léty nacházeli se mezi Starorusíny též lidé, kteří z ideálních důvodů a špatně pochopeného slovanství (jež stotožňovali s panrusismem) propagovali svoje myšlenky s velkou tvrdošíjností a houževnatostí. Tolerantní však nebyli a rozumovým důvodům jsou těžce přístupni. Byli to fanatici, kteří jenom pod tlakem poměrů se smiřují s demokratickými myšlenkami doby a kteří stále víc a více řídnou a mizí.

Pokud nebyli Češi v ukrajinských věcech orientováni, nacházeli u nich Starorusíni oporu a vřelé přijetí. Nyní mohou počítati jen se sympatiemi těch Čechů, kteří nemohou se vymaniti ze starých názorů o slovanství a nemohou se smířiti s vývojem sociálních a národnostních ideí nové doby.

České sympatie k Starorusínům nutno přičítati jedině jejich úplné neorientovanosti a neznalosti ukrajinského života.

* * *

Bukovinský ukrajinský život zaujímá v celkovém politickém žití Ukrajiny docela malý zlomek a nemá pro ni významu a neudává nijak ton. Jenom vládní podpora Vasilkovy politiky v bývalém Rakousku dodávala jí větší váhy.

V žití nové Ukrajiny hrál Vasilko svoji úlohu. Původem Rumun, ze starého šlechtického bojarského rodu, vychován byl německy (studoval na Theresianeu ve Vídni) a jen částečně, pro domácí potřebu, naučil se též „po rusku“. Vasilko není a nebyl ani Ukrajinec, ani Rumun, ani Němec — je to internacionální duše, kterému ukrajinství bylo prostředkem ke kariéře a osobnímu prospěchu.

Charakterisují ho výborně slova, která pronesl na bukovinském zemském sněmu, když mu rumunští poslanci vyčítali, že ze sebe dělá „Rusína“, ač je ze starého rumunského rodu. „To je jedno, já budu zastupovat třeba Čiňany, když mě zvolí!“ — Z Rumuna stal se Vasilko Rusínem, a sice zprvu Starorusínem, takže o jeho osobu a čest z toho vyplývající mohou se dělit Ukrajinci svorně se Starorusíny.

„Bukovinské vidomosti“, které Vasilko vydával v Černovicích v Bukovině, byly listem úplně staroruským.

Později Vasilko předsedal, poznal jako chytrý člověk, dobře životní sílu, která tkví v ukrajinství a začal dělati politiku ukrajinsko-germanofilskou, jež připravovala Ukrajinu o sympatie ostatních Slovanů a zdiskretovala je v jejich očích.

Chybou ostatních Slovanů bylo ovšem, že nechápali Ukrajinců, že se nestarali o vývoj ukrajinských poměrů a posuzovali je časem nespravedlivě a křivě. Vasilko toho dovedl výborně využít, a byla to jedna z příčin, proč se mu podařilo udržeti se nad vodou. V okamžiku, kdy ostatní Slované zaujmou k Ukrajincům spravedlivé stanovisko a přijmou je jako rovnocenné do slovanské rodiny, zmizí Vasilko automaticky a navždy z ukrajinského politického života.

Působení Vasilkovo ve Vídni je známo, tak dobře známo, že není potřebí se o tom rozepisovat. Méně známo je to, že Vasilko měl v ukrajinských bukovinských a haličských kruzích ostré odpůrce, kteří s jeho politikou naprosto nesouhlasili. Tak před vypuknutím světové vojny napsal prof. Smal-Stockyj proti Vasilkovi říznou brožuru pod názvem „Moje politika“ (v r. 1912), ve které pranýřuje Vasilka jako škůdce všeho ukrajinství a protestuje proti korupčnímu systému Vasilkovy politiky, která otravovala ukrajinský veřejný život. Proti

osobnímu listu Vasilkovu „Bukovina“ založila oposice list „Ukrajinu“ a vedla z něho ostrou novinářskou kampaň proti Vasilkově politice rovněž pod vedením prof. Smal-Stockého.

A když Černín vybral si Vasilka jako důvěrníka pro mír v Brest-Litevsku, protestoval proti tomuto kroku celý ukrajinský klub, který vyslal k Černínovi deputaci pod vedením Petruševyčovým, s energickým ohražením.

Vasilko, který zná dobře několik světových řečí, nezná až dosud perfektně ukrajinsky a nebyl nikdy pravým zástupcem ukrajinským v parlamentě. Je to člověk bystrý a raffinovaný a rozhodně velmi nadaný, který v některých věcech dokonce i Ukrajině velmi prospěl, pokud se shodovaly s jeho zájmy osobními, ale v celku zůstal pravému ukrajinskému životu docela vzdálen.

Vasilko není tak produktem ukrajinským jako rakušáckým. Stotožňovati Vasilka s Ukrajinci může jen ten, kdo nezná ukrajinský život anebo kdo chce zúmýslně Ukrajincům škodit.

Vasilko je jen malou kapkou v ukrajinském moři, mnozí ruští Ukrajinci ho ani neznají, a zmiňují-li se o něm obšírněji, činím to právě jen proto, abych ukázal, že Vasilko není ještě Ukrajina. Vasilko byl jen malým příživníkem na jinak zdravém a velkém ukrajinském těle.

* * *

3. Ukrajinská žurnalistika.

Ukrajinská žurnalistika prodělávala v ruské Ukrajině křížovou cestu. Před světovou wojnou nebyl žádný veřejný projev nikde tak ostře posuzován a censurován jako na Ukrajině.

Ač měli Ukrajinci řadu nadaných žurnalistů a ačkoliv se snažili všemožně zakládat bašty, nedařilo se jim to, protože vláda ruská je silně pronásledovala. Proto také Ukrajina — dle velikosti druhá národnost v Rusku — byla, co se počtu a rozsahu žurnalistiky týče, osmá z národů bývalého Ruska.

Kolem r. 1900 měli Ukrajinci již svoji velkou literaturu krásnou i vědeckou. Neměli však ani jednoho listu. Pouze „Kijevskaja Staryna“ psala sice v duchu ukrajinském, ale musila býti tištěna rusky.

Revoluční rok 1905 přinesl částečné uvolnění. Jefremovův článek v „Kijevských Otklykach“: „Čy bude sud?“ byl signálem k psaní ukrajinských článků a novin. Ukrajinci využili okamžité revoluční svobody a počali zakládat ve všech guberniích časopisy, takže do poloviny r. 1906 vycházelo celkem 35 ukraj.

periodických časopisů. Zdálo se již, že nadchází jaro ukrajinské žurnalistiky.

K veslu přichází však Stolypin a s ním ruská reakce, která proti Ukrajincům obrací se zvláště prudce a nedovolí jim ani dýchat. Noviny založené v revolučním roce 1905 a 1906 byly zakázány a povoleno s velkými obtížemi jen vydávání brožur a spisů rázu čistě hospodářského neb kulturního (na př. pěstování sadů, o umělých hnojivech atd.). „Naukove tov. im. Ševčenka“ snažilo se vydávati populární a vzdělávací knížky pro lid, bylo mu v tom však všemožně zabraňováno.

Těsně před válkou podařilo se prosaditi vydávání jediného politického ukrajinského periodického listu „Rada“, která nebyla orgánem nějaké strany, nýbrž reprezentantem kulturních snah celé ukrajinské inteligence. Vedle „Rady“ vycházely 3 literární měsíčníky a několik odborných listů („Literaturno naukovyj vistnyk“, „Dzvin“ a „Ukrajinská chata“).

Když začala světová vojna, byly zakázány jakékoliv ukrajinské listy vůbec a Ukrajina byla bez časopisů ukrajinských.

S výbuchem revoluce přihlásila se za to tím silněji ke slovu i ukrajinská žurnalistika, která v krátké době se rozvinula a rozšířila tak, že podobného rozmachu nikde jinde nelze vidět. Ukrajinci ukázali i v žurnalistice, že živý národ nedá se nikdy utlačit a že utajené síly lidové přijdou k platnosti a propuknou za to tím v silnější a přímo živelné síle, když nastane vhodný okamžik.

V krátké době má Ukrajina přes sto listů rázu politického, z krásné i odborné literatury. Ukrajinské noviny těší se velké oblibě a jsou horlivě čítány. Co se novinářské úrovně týče, nezadají nijak listům ostatních národů. Z kyjevských politických listů těší se po revoluci největší oblibě tyto časopisy:

„Nová rada“ nové vydání staré „Rady“, která organizovala hned po vypuknutí revoluce ukrajinskou inteligenci a stala se později neoficiálním orgánem strany soc. federalistů, soustřeďujíc mezi svými redaktory a spolupracovníky nejlepší ukrajinské žurnalisty a publicisty.

„Narodnja volja“, populární orgán socialně revolucionářské „Seljanskoji spilky“.

„Boroťba“, orgán sociálních revolucionářů psaný v duchu socialistickém a při tom upřímně národním. Stejně i „Robotnyča gazeta“, časopis ukrajinských soc. demokratů, „Vidrodžennja“, orgán bez politického zabarvení, čistě národní, amerického formátu, kde pracovali přední ukrajinští žurnalisté a kritici. Později přeměnil se list v „Ukrajinu“.

„Tribuna“, velký list nár. demokratický velkého čistě evropského slohu.

„Naše Dumka“, časopis haličských Ukrajinců žijících v Kyjevě.

„Samostijnyk“, orgán strany socialistů samostijnyků.

„Seljanske slovo“, orgán chliborobů demokratů.

„Červonyj prapor“, orgán levých soc. demokratů, a jiné. Uvedené zde listy vycházely vesměs v Kyjevě. Zároveň však velmi slibně se rozvíjel ukrajinský tisk mimo Kyjev ve všech důležitějších městech.

Ještě v silnější míře než časopisy politické rozkvetly a šířily se po celé Ukrajině listy krásné literatury a různé časopisy odborné. Tak v Kyjevě samém vycházely:

„Lit. Naukovyj Vistnyk“, měsíčník s literárními a naukovými pracemi, novelami a poesíi.

„Šljach“ jako časopis nové školy, modernější a více literární než naukový.

„Zapysky nauk. tov. im. Ševčenka“, kolem nichž se seskupili ukrajinští učenci. Vydání jejich bylo neperiodické, avšak vědecká literatura byla tu pěstována s velkou horlivostí a láskou.

„Ukrajina“ naukový list vycházející vždy jednou za 3 měsíce, „Naše Mynule“, žurnál historicko-memoární, orgán vydavatelského družstva „Drukar“.

„Gedz“, „Repjachy“ a „Budjak“ z předních humo-risticko-satyryckých časopisů.

„Vološky“, ilustrovaný orgán pro děti.

„Universalnyj žurnal“, velký ilustrovaný list, který chtěl být ukrajinskému čtenářstvu tím, čím je „Illustration“ francouzskému.

„Knyhar, litopyś ukrajinskoho pysmenstva“, významná sbírka všech novinek na literárním poli, recensí atd., seznamovala svět s rychlým vzrůstem a rozvojem ukrajinské žurnalistiky i písemnictví, vycházel nákladem družstva „Čas“.

Z listů, které seznamovaly ukrajinské čtenářstvo s veřejnou správou a učily je býti občany, sluší uvést:

„Zákon i Pravo“ hromadsko-pravnyj misjačnyk (vyd. „Času“).

„Kyjevska zemska gazeta“, přeměněná později v „Narodnju spravu“, orgán autonomních institucí k poučení jejich administrativních úřadů.

„Vistnyk ukr. nar. respubliky“ (později „Deržavnyj vistnyk“) se souhrnem všech státních nařízení a zákonů.

„Visty krajevoji presy“ a „Visty zakordonnoji presy“, které seznamovaly ukrajinskou veřejnost se zprávami domácích i cizích novin.

Důležité místo v ukrajinské žurnalistice zaujímají dále listy kooperativních svazů, které stojí na Ukrajině hodně vysoko, a které mají řadu novin a revuí. Na prvním místě třeba tu uvést „Kooperativnu Zorju“, „Komašňu“, „Koooperacija“.

Odborných listů je též celá řada. Na př. „Veterinarni visty“, „Medyčni visty“, orgán ukraj. inženýrů atd. Každá větev je zastoupená nějakým listem; své zvláštní listy mají i poštovní a železniční úředníci, učitelé, na př. „Silskýj Hospodar“, „Bžilnyctvo“ atd.

Avšak nejen v Kyjevě samém, ale i na provincii vzrůstá a rozvíjí se utěšeně a rychlým tempem ukrajinská žurnalistika. Vznikají všude krajské listy a revue, z nich zvláště vynikly:

„Ridne slovo“, „Nova Hromada“ a j. v Charkově.

„Ukrajinskyj holos“ (změněný později v „Nove žytja“ v Oděse.

„Sadovi kvity“, „Naše Slovo“ a „Vilnyj Holos“ v Poltavě. „Molot“ v Žitoměři a j.

V každém městě a městečku rostly časopisy zrovna jako houby po dešti zakládány různými spolky, svépomocnými družstvy, i jednotlivci a pol. stranami. Tak na př. na Podolsku:

V Kamenci Podolském: „Podillja“, „Žyttja Podillja“, „Ekonomične žyttja Podillja“, „Holos pošt. a telegr. okruhy“, „Selo“ a j., dále „Podilska volja“ ve Vynnyci, „Naše Slovo“ v Ušycji, „Volja“ v Olhopilu, „Dnister“ v Mohylivu, „Pravda“ ve Žmerynce atd.

Haličská žurnalistika trpěla celá léta před wojnou pod útiskem Poláků, přece však rozvíjela se daleko svobodněji a měla už před wojnou řadu listů politického, naukového a belletristického rázu.

Z politických listů byl nejznámější a nejpopulárnější list „Dilo“, orgán národních demokratů s chefredaktorem Dr. Pajnejkem v čele, dále:

„Hromadskyj Holos“, list radikální strany (Dra Trylovského).

„Zemlja i volja“, list soc. demokratický.

„Svoboda“, populární list pro sedláky zabarvení nár. demokratického.

„Ukrajinske slovo“ bez určitého politického směru.

„Buduščyna“ též bez pevného směru.

„Nove žyttja“, orgán nové radikální strany.

„Narod“ — orgán rad. strany.

„Republika“ — nár. demokratický pravý list.

„Ukraj. robitnyča gazeta“ — soc. demokratické noviny a j.

Z listů rázu poučného a z literatury krásné sluší uvést:

„Zapysky nauk. tov. im. Ševčenko“ ve Lvově, do nichž přispívali přední učenci ukrajinští.

„Literaturno naukovyj vistnyk“, který po léta byl i orgánem ruské Ukrajiny, do níž se tajně i veřejně dopravoval.

„Šljachy“ — list liter. umělecký.

„Illustrovaná Ukrajina“, umělecky vysoko stojící illustrovaný časopis.

„Svit“, illustrovaný měsíčník.

„Bomba“, list humoristicko-satyrický.

„Strileč“, orgán sičových střelců, a vedle toho řada listů odborných všech odvětví, jakož i úředních. Každý kraj měl své úřední noviny (na př. „Visty ze Stryja“, „Visty stryjského povitu“ atd.

Z vynikajících žurnalistů ukrajinských byli starý Ivan Levyckyj († 1918), veterán ukr. žurnalistiky, dále nezapomenutelný Ivan Franko († 1913) a Boris Hrinčenko († 1908), v nové době pak naddněpranští Ukrajinci a duchaplní novináři Jefremov, Nikovskyj, Salikovskij, Olena Pčilka, Večernyckyj, O. Kovalevskij. Šeluchin a t. d. — Doncov, Artym Chomyk, z haličských pak zejména Panejko, Lozynskij, Cehelskyj, Čarneckyj a j.

V historii ukrajinského života a žurnalistiky zůstane též navždy zaznamenána činnost těch Ukrajinců, kteří za nejtěžších dob a nejprudší ruské reakce pracovali pro ukrajinské hnutí v Petrohradě, kde byli polovičními konsuly Ukrajinců. Pracovali tu pod titulem „Výboru dobročinného spolku“ a dělali tu velkou kulturní práci všeho druhu. Náležel k nim Rusov, Stebnyčkyj, Lotockyj a M. A. Slavinškyj.

Z řad žurnalistických vyšel i moderní národní heroj ukrajinský Simon Petljura.

V těžké době našel velice těžce zkoušený ukrajinský národ svoji oporu a záchranu v obdivuhodném novináři, synu prostého kočího, který z organisátora dělnictva a obratného žurnalisty stal se i vojevůdcem strategem, ministrem války, předsedou všech zemstev a velikým buditelem lidu.

Petljura (politickým smýšlením soc. demokrat) prošel těžkou a trpkou školou života, s nímž se musil bít od kolébky. Narodil se v srdci Ukrajiny, na Poltavštině, r. 1879. Studoval jako chudý žák na bursě a později na duchovním semináři, kde upadl do konfliktu s představeným pro své „revolucio-

nářství a sklon k odbojnosti, pročez byl také z ústavu vyloučen, ač byl z nejnadanějších a nejbystřejších žáků.

Od té doby protlouká se životem jako domácí učitel, jako emigrant ve Lvově, kde poslouchal nějakou dobu universitní přednášky, jako výborný organisátor dělnictva a řečník a zvláště jemný a duchaplný žurnalista. Před světovou wojnou vychází v Kyjevě jediný politický denník „Rada“ a jeho duší, hlavním přispívatelem, redaktorem i korektorem je Petljura, redakční tajemník.

Později stává se redaktorem soc. demokratického „Slova“ a v době reakce po první ruské revoluci odchází do Petrohradu, potom do Moskvy, kde zase organisuje a pracuje literárně a žurnalisticky. Vede tou dobou znamenitý ruský psaný ukrajinský měsíčník „Ukrajinskaja žizň“ známý v kruzích intelligence ruské a ukrajinské.

Za světové wojny počíná doba slávy Petljurovy. Vše vojska osvobozuje Kyjev jednou z rukou ruských bolševiků, později po velkém a těžkém boji (jednou byl za tohoto boje uvězněn Němci 4 měsíce) podařilo se mu v listopadu 1918 osvoboditi Ukrajinu od německé diktatury a stvořiti vládu národní a ryze demokratickou, v jejímž čele stojí až do dnes.

Jeho práci v zemstvech, a jeho obdivuhodnému talentu organisátorskému a houževnaté, neústupné touze povznésti kulturně národ vděčí Ukrajina za svůj rychlý, zrovna živelnou silou ku předu jdoucí pokrok ve všech odvětvích ukrajinského života v poslední době.

Petljura je dnes na Ukrajině milován mužiky, vojskem a inteligencí, slovo Petljura letí od úst k ústům a je všude vyslovováno plným právem s obdivem a upřímnou láskou.

Dovedl za nejtěžších okolností to, čeho by nikdo druhý nebyl dokázal. Nikdy nezoufal a kráčel pevně vždy za jedním krásným cílem: k sociálnímu a kulturnímu povznesení svého lidu, který ho za to opěvuje jako národního hrdinu ve svých písních.

Dohoda i nejbližší sousedé nechápou Ukrajinců, celý svět je izoluje, ve jménu slovanské myšlenky chtějí mezi sebe rozdělit Ukrajinu Rusi a Poláci, pod titulem lepší fronty proti bolševikům přicházejí i Rumuni a zabírají čistě ukrajinské kraje — na dvou frontách se po měsíce už těžce bojuje a mužický národ krvácí za svoje práva, za svoji svobodu. A svět k tomu mlčí nebo rozhoduje proti Ukrajincům. Bez přehánění lze říci, že žádnému z nynějších národů neděje se taková křivda jako ukrajinskému.

Ukrajina však nezahyne. Ať přijde cokoliv, ruská reakce nebo starý panrusismus pod demokratickým pláštěm, ať

přijdou Poláci chránění dohodou nebo Němci, Ukrajina se udrží v té či oné formě, protože má v sobě tolik životní síly, že už nemůže zaniknout. Útisk a pronásledování činí jen národ čistějším, zocelenějším a vyšším. Ukrajinská tragedie (jinak nelze nazvat to, co se v posledních měsících na Ukrajině děje) je též dobou ukrajinské slávy a příští pokolení nikdy nezapomenou na roky 1917, 1918 a 1919, které hrály v životě Ukrajiny takovou roli.*)

Psáno v červenci r. 1919.

*) O Petljurovi byla vydána v Praze (nakladatelsvím „Čas“ Kyjev Praha) zajímavá publikace „Ukrajinský národní hrdina Simon Petljura“) Dra. V. Koroliva. — Ze žurnalistických prací Petljurových jsou nejznámější „Ukraj. strana soc.-demokratická v Rakousku“, „Nezapomenutelní“ a zejména „Franko, básník národní cti“.

VE SBÍRCE „VŠESVIT“

DOSUD VYŠLY:

ČESKA SERIE:

- Č. 1. JAROMÍR NEČAS: Východoevropská tragedie a Ukrajinci. (Jejich vývoj a životné síly.)

UKRAJINSKA SERIE:

- Č. 1. D. DOROŠENKO: Uherská Ukrajina.

V TISKU JSOU:

N. KOVALEVSKA-KOROLIVA: Slovník česko-ukrajinský.

V. VYNNYČENKO: „Lež“, drama.

LESJA UKRAJINKA: „Lesní píseň“, drama. (Překlad prof. Dr. F. Tichého.)

V KOMISI MA

EXPEDICE B. HAVLÍČKA

PRAHA-II.,

VODIČKOVA UL. Č. 32.

Cena včetně drahotní přírážky.